

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2004:21

*Oikeusapudirektiivin
täytäntöönpano*

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2004:21

*Oikeusapudirektiivin
täytäntöönpano*

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2004

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-218-3
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILELEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
24.6.2004

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Ehdotus hallituksen esitykseksi	
Lainsäädäntöneuvos Iiro Liukkonen		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä	
Julkaisun nimi Oikeusapudirektiivin täytäntöönpano			
Julkaisun osat			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Julkaisu sisältää ehdotuksen hallituksen esitykseksi laiksi oikeusapulain muuttamisesta. Esityksellä saatettaisiin valtiosisäisesti voimaan Euroopan unionin neuvoston direktiivi 2003/8/EY, joka on annettu 27 päivänä tammikuuta 2003. Direktiivi koskee oikeussuojakeinojen parantamista rajat ylittävissä riita-asioissa vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäisvaatimukset.</p> <p>Direktiivi merkitsee vähimmäisharmonisointia niin, että jäsenvaltiot voivat toteuttaa oikeusavun saajien kannalta suotuisampia järjestelyjä. Oikeusavun antamista koskee Suomessa oikeusapulaki (257/2002). Laki täyttää sellaisenaan lähes kaikki direktiivin vaatimukset ja turvaa monissa suhteissa kattavamman oikeusavun kuin direktiivi.</p> <p>Direktiivin johdosta oikeusapulakiin tehtäisiin neljä muutosta. Oikeusapuun oikeutettujen henkilöiden piiri määriteltäisiin laissa niin, että oikeusapua voisivat Suomessa käsiteltävissä asioissaan saada ne henkilöt, joilla on koti- tai asuinpaikka unionin alueella. Sama etu koskisi myös henkilöitä, jotka asuvat muissa Euroopan talousalueeseen kuuluvissa valtioissa. Oikeusavun hakijalle annettaisiin direktiivin mukainen mahdollisuus osoittaa, että hän käyttövarastaan huolimatta tarvitsee oikeusapua johtuen hänen asuinpaikkavaltionsa ja Suomen elinkustannuseroista.</p> <p>Oikeusapu jatkuisi oikeusavun saajan hyväksi annetun tuomion täytäntöönpanovaiheessa nykyistä laajempaan. Oikeusapu tuottaisi vapautuksen ulosottomaksusta myös silloin, kun ulosotto haetaan uudelleen aikaisemman tuloksettoman ulosottoyrityksen jälkeen. Toisessa jäsenvaltiossa tai ETA-maassa myönnetty oikeusapu tuottaisi saman maksuvapautuksen pantaessa Suomessa täytäntöön tuossa valtiossa annettua tuomiota.</p> <p>Direktiivi on saatettava valtiosisäisesti voimaan viimeistään 30 päivänä marraskuuta 2004. Laki ehdotetaan siksi tulemaan voimaan viimeistään tuolloin.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) oikeusapu, oikeudenkäynti, ulosotto			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Lausuntoja ja selvityksiä 2004:21		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-218-3
Kokonaissivumäärä	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum
24.6.2004

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Förslag till regeringsproposition	
Lagstiftningsrådet Iiro Liukkonen		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes	
Publikation (även den finska titeln) Oikeusapudirektiivin täytäntöönpano Genomförande av rättshjälpsdirektivet			
Publikationens delar			
<p>Referat</p> <p>Publikationen innehåller ett förslag till en regeringproposition om ändring av rättshjälpslagen. Genom propositionen sätts Europeiska unionens råds direktiv 2003/8/EG av den 27 januari 2003 i kraft nationellt. Direktivet gäller förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister.</p> <p>Direktivet innebär en minimiharmonisering, så att medlemsstaterna kan tillämpa bestämmelser som är mer förmånliga för rättshjälpsmottagare. I Finland föreskrivs om lämnandet av rättshjälp i rättshjälpslagen (257/2002). Lagen uppfyller som sådan så gott som alla kraven i direktivet, och den garanterar en i många avseenden mer omfattande rättshjälp än direktivet.</p> <p>I rättshjälpslagen föreslås fyra ändringar med anledning av direktivet. Kretsen av personer som har rätt till rättshjälp definieras i lagen så att personer som har hemvist eller är bosatta inom unionens område har rätt till rättshjälp i tvister som behandlas i Finland. Samma förmån gäller även personer som är bosatta i någon annan stat som hör till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet. Den som ansöker om rättshjälp ges möjlighet att enligt direktivet visa att han eller hon trots de disponibla inkomsterna behöver rättshjälp på grund av skillnader i levnadskostnaderna mellan den stat i vilken sökanden är bosatt och Finland.</p> <p>Det föreslås att rättshjälpen i större utsträckning än i dag skall fortsätta vid verkställighet av domar som har meddelats till rättshjälpsmottagares förmån. Rättshjälpen befriar mottagaren från utsökningsavgiften också när utsökning söks på nytt efter ett tidigare utsökningsförsök som inte har lett till resultat. Rättshjälp som beviljats i en annan medlemsstat eller i en EES-stat medför samma befrielse från avgifter när en dom som har meddelats i den staten verkställs i Finland.</p> <p>Direktivet skall sättas i kraft nationellt senast den 30 november 2004. Lagen föreslås därför träda i kraft senast nämnda datum.</p>			
Nyckelord rättshjälp, rättegång, utsökning			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2004:21		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-218-3
Sidoantal	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeusapulain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksellä saatettaisiin valtiosisäisesti voimaan neuvoston direktiivi 2003/8/EY, annettu 27 päivänä tammikuuta 2003, oikeussuojakeinojen parantamisesta rajat ylittävissä riita-asioissa vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäisvaatimukset.

Direktiivi edustaa vähimmäisharmonisaatiota niin, että jäsenvaltiot voivat toteuttaa oikeusavun hakijoiden ja saajien kannalta suotuisampia järjestelyjä. Suomen oikeusapulaki on tällä tavoin soveltamisalaltaan laajempi koskiessaan kaikkia oikeudellisia asioita ja turvaa monissa suhteissa kattavamman oikeusavun kuin direktiivi. Laki täyttää sellaisenaan pääosan direktiivin vaatimuksista.

Direktiivistä johtuvina muutoksina oikeusapuun oikeutettujen henkilöiden piiri määriteltäisiin laissa niin, että oikeusapua voisivat Suomessa käsiteltävissä asioissaan saada ne henkilöt, joilla on koti- tai asuinpaikkansa unionin alueella. Sama etu koskisi myös henkilöitä, jotka asuvat niissä Euroopan talousalueeseen kuuluvissa valtioissa, jotka eivät kuulu EU:hun. Lain asiallinen soveltamisala eli se, minkälaisissa asioissa apua annetaan, säilyisi ennallaan ja laajempana kuin direktiivissä.

Oikeusavun hakijalle annettaisiin direktiivin mukainen mahdollisuus osoittaa, että hän käyttövarastaan huolimatta tarvitsee oikeusapua johtuen hänen asuinpaikkavaltionsa ja Suomen elinkustannuseroista.

Oikeusapu jatkuisi oikeusavun saajan hyväksi annetun tuomion täytäntöönpanovaiheessa nykyistä laajemmin. Oikeusapu jatkuisi tuottaen vapautuksen ulosottomaksusta kaikkia tuomion täytäntöön panemiseksi tehtäviä ulosottoimenpiteitä koskien. Toisessa jäsenvaltiossa myönnetty oikeusapu olisi voimassa ja tuottaisi saman maksuvapautuksen pantaessa Suomessa täytäntöön toisessa jäsenvaltiossa tai ETA-maassa annettua tuomiota.

Direktiivi on saatettava valtiosisäisesti voimaan 30 päivänä marraskuuta 2004 mennessä. Laki ehdotetaan siksi tulemaan voimaan viimeistään tuolloin.

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Esityksellä saatettaisiin valtiosisäisesti voimaan neuvoston direktiivi 2003/8/EY, annettu 27 päivänä tammikuuta 2003, oikeussuojakeinojen parantamisesta rajat ylittävissä riita-asioissa vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäisvaatimukset (EYVL L 26 31.1.2003, s. 41, jäljempänä ”direktiivi”).

Tampereella 15 ja 16 päivänä lokakuuta 1999 kokoontunut Eurooppa-neuvosto kehotti neuvostoa laatimaan vähimmäisvaatimukset, joilla varmistettaisiin asianmukainen oikeusapu rajat ylittävissä riita-asioissa koko unionin alueella. Direktiivin tavoitteena on tämän mukaisesti edistää maksuttoman oikeusavun soveltamista rajat ylittävissä riita-asioissa niihin henkilöihin, joilla ei ole riittäviä varoja, jos apu on tarpeen, jotta heillä olisi todellinen mahdollisuus oikeussuojaan. (johdanto-osan 3 ja 5 perustelukappale)

Direktiiviä sovelletaan rajat ylittäviin riita-asioihin siviili- ja kauppaoikeuden aloilla.

Direktiivi edustaa vähimmäisharmonisaatiota niin, että jäsenvaltiot voivat toteuttaa oikeusavun hakijoiden ja saajien kannalta suotuisampia järjestelyjä.

Eduskunnalle antamassaan kirjelmässä ehdotuksesta nyt täytäntöön pantavana olevaksi direktiiviksi (U 10/2002 vp) valtioneuvosto on suhtautunut myönteisesti sääntelyyn, jolla osaltaan toteutetaan vapauten, turvallisuuden ja oikeuteen perustuvaa aluetta turvaamalla se, että oikeudenkäynnin asianosaisena muussa jäsenvaltiossa kuin asuinmaassaan oleva henkilö saa asianmukaista oikeusapua.

Oikeusavun saamista ja antamista koskee Suomessa oikeusapulaki (257/2002). Laki täyttää sellaisenaan lähes kaikki direktiivin vaatimukset ja turvaa monissa suhteissa kattavamman oikeusavun kuin direktiivi. Toisin kuin direktiivi, jonka soveltamisalaan kuuluvat vain rajat ylittävät riita-asiat, oikeusapulain mukainen oikeusapu koskee kaikkia oikeudellisia asioita, riita- ja rikosasioita sekä hallintoviranomaisissa ja hallintolainkäytössä käsiteltäviä asioita. Oikeudenkäynnistä erillisiin tai oikeudenkäyntiä edeltäviin toimenpiteisiin apua annetaan kansallisen lain mukaan myös laajemmin kuin mihin direktiivi velvoittaa.

Esityksessä selostetaan direktiivin sisältö ja tarkastellaan, miltä osin kansallinen lainsäädäntö täyttää sen vaatimukset, ja mitä muutoksia lainsäädäntöön tarvitaan, ja tehdään nämä tarvittavat, verraten vähäiset muutosehdotukset.

2. Oikeusapudirektiivi

2.1. Tavoite

Direktiivin tavoitteista todetaan sen johdanto-osassa seuraavaa:

Euroopan unioni on ottanut tavoitteekseen toteuttaa ja kehittää vapauten, turvallisuuden ja oikeuteen perustuvaa aluetta, jossa taataan henkilöiden vapaa liikkuvuus. Tällaisen alueen asteittaista toteuttamista varten yhteisö toteuttaa muun muassa vaikutuksiltaan rajat ylittäviä yksityisoikeudellisia asioita koskevan oikeudellisen yhteistyön alalla

toimenpiteitä, jotka ovat tarpeen sisämarkkinoiden moitteettoman toiminnan kannalta. Perustamissopimuksen 65 artiklan c alakohdan mukaan tällaisia toimenpiteitä ovat riita-asia-asiain oikeudenkäyntien moitteettoman sujumisen esteiden poistaminen edistämällä tarvittaessa riita-asian oikeudenkäyntiä koskevien jäsenvaltioissa sovellettavien säännösten yhteensopivuutta. (1 ja 2 kappale)

Jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmien erot tai rajat ylittäviin riita-asioihin liittyvät kustannukset eivät saisi estää oikeussuojan toteutumista. Oikeusavun olisi käsitettävä oikeudellinen neuvonta sovinnon saavuttamiseksi ennen oikeudenkäynnin vireillepanoa, oikeudellinen avustaminen asian vireillepanemiseksi tuomioistuimessa ja edustaminen oikeudenkäynnissä sekä avustaminen menettelyn kustannusten suorittamisessa tai niistä vapauttaminen. (9, 11 ja 18 kappale)

Oikeusavun olisi siis katettava riita-asian rajat ylittävään luonteeseen välittömästi liittyvät kustannukset. Jos oikeusapua myönnetään, sen on katettava koko menettely, myös kulut, jotka aiheutuvat tuomion täytäntöönpanosta. Oikeusavun saajan on saatava apua edelleen, jos joko hänen hyväkseen annettuun tuomioon haetaan muutosta tai jos hän itse hakee tuomioon muutosta, mikäli varoja ja riita-asian perusteita koskevat edellytykset täyttyvät edelleen. (18 ja 20 kappale)

Kaikilla unionin kansalaisilla on oikeus saada oikeusapua rajat ylittävässä riita-asiassa, jos he täyttävät direktiivissä asetetut edellytykset. Tämä pätee myös kolmansien maiden kansalaisiin, joilla on asuinpaikka ja jotka oleskelevat laillisesti jonkin jäsenvaltion alueella. (13 kappale)

Jäsenvaltiot saavat määrittää tulo- ja varallisuusrajat, joiden ylittyessä henkilön edellytetään kykenevän vastaamaan menettelyn kustannuksista direktiivissä asetettujen edellytysten mukaisesti. Nämä rajat asetetaan erinäisten objektiivisten tekijöiden, kuten tulojen, pääoman tai perhetilanteen perusteella. Direktiivin mukaan oikeusavun hakijalla on myös mahdollisuus osoittaa, että hän ei kykene vastaamaan menettelyn kustannuksista, kun hänen varansa ylittävät sen jäsenvaltion asettaman rajan, jossa oikeudenkäynti pidetään. (14 ja 15 kappale)

On tarkoituksenmukaista, että oikeusavun myöntää tai hylkää kansallista lainsäädäntöään soveltaen ja tämän direktiivin periaatteita noudattaen sen jäsenvaltion toimivaltaisen viranomaisen, jossa oikeudenkäynti pidetään tai jossa tuomio pannaan täytäntöön (23 ja 24 kappale).

Jäsenvaltioiden välillä olisi järjestettävä oikeudellista yhteistyötä yksityisoikeuden alalla, jotta suurelle yleisölle ja ammattilaisille tiedotettaisiin asiasta ja jotta oikeusapuhakemusten toimittaminen jäsenvaltiosta toiseen yksinkertaistuisi ja nopeutuisi (25 kappale).

Direktiivissä asetetaan vähimmäisvaatimukset oikeusavulle rajat ylittävissä riita-asioissa. Jäsenvaltiot voivat siten säätää ja toteuttaa järjestelyjä, jotka ovat oikeusavun hakijoille ja saajille suotuisampia (31 kappale).

2.2. Direktiivin säännökset ja Suomen oikeus

2.2.1. Soveltamisala

Direktiivi. Direktiiviä sovelletaan rajat ylittävissä siviili- ja kauppaoikeudellisissa riita-asioissa riippumatta siitä, millaisessa tuomioistuimessa niitä käsitellään. Direktiiviä ei sovelleta vero- tai tulliasioihin eikä hallinto-oikeudellisiin asioihin. (1 artikla)

Rajat ylittävällä riita-asialla tarkoitetaan riita-asiaa, jossa oikeusapua hakevan asianosaisen koti- tai asuinpaikka on muussa kuin siinä jäsenvaltiossa, jossa oikeudenkäynti pidetään tai jossa tuomio on pantava täytäntöön. Jäsenvaltio, jossa on asianosaisen kotipaikka, on määriteltävä tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla 22 päivänä joulukuuta 2000 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 44/2001 59 artiklan mukaisesti. Se, onko riita-asia rajat ylittävä, määräytyy sen ajankohdan mukaan, jona hakemus esitetään tämän direktiivin mukaisesti. (2 artikla)

Suomen oikeus. Oikeusapulain 1 §:n 1 momentin mukaan oikeusapua annetaan henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa. Oikeusapuun kuuluu pykälän 2 momentin mukaan oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet sekä avustaminen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa.

Oikeusapulain 2 §:n mukaan oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa, sekä Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen valtion kansalaiselle, joka työskentelee tai on työnhaussa Suomessa siten kuin työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella annettu neuvoston asetusta (ETY) N:o 1612/68 ja Euroopan talousalueesta tehty sopimus edellyttävät. Lisäksi oikeusapua annetaan lain 3 §:n perusteella, jos asia käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai jos oikeusapuun on erityistä syytä. Oikeusapuun kuuluvaa oikeudellista neuvontaa annetaan joka tapauksessa kansainvälistysoikeudenkäyntien helpottamisesta Haagissa 25 päivänä lokakuuta 1980 tehdystä yleissopimuksessa (SopS 47/1988) määrättyin edellytyksin.

Viitatussa yleissopimuksen 1 ja 2 artiklan mukaan sopimusvaltion kansalaisilla sekä henkilöllä, jolla on kotipaikkansa jossakin sopimusvaltiossa, on oikeus saada maksuton oikeudenkäynti samoin edellytyksin kuin jos he olisivat tämän valtion kansalaisia ja heillä olisi siellä kotipaikkansa. Oikeudellista neuvontaa annetaan näillä edellytyksillä, jos oikeusavun pyytjä myös oleskelee siinä valtiossa, jossa neuvontaa pyydetään.

Täytäntöönpano. Direktiivin I luvun säännösten vuoksi on tarpeen täsmentää oikeusapulain 2 §:n säännöksiä, jotka koskevat oikeusapuun Suomessa oikeutettua henkilöpiiriä, vastaamaan direktiivin vaatimuksia.

Oikeusavun asiallista ulottuvuutta koskevat lain 1 §:n säännökset kattavat sellaisinaan direktiivin 1 artiklan mukaisen soveltamisalan, siviili- ja kauppaoikeudelliset riita-asiat.

2.2.2. Oikeus oikeusapuun

Direktiivi. Direktiivin soveltamisalaan kuuluvassa riita-asiasa asianosaisina olevilla luonnollisilla henkilöillä on oikeus saada asianmukaista oikeusapua, jotta heidän oikeussuojansa voisi toteutua, direktiivissä asetettujen edellytysten mukaisesti. Oikeusavun katsotaan olevan asianmukaista, kun sillä varmistetaan:

- riita-asian valmisteluvaiheessa annettava oikeudellinen neuvonta sovinnon saavuttamiseksi ennen oikeudenkäynnin vireillepanoa; ja

- oikeudellinen avustaminen ja edustaminen oikeudenkäynnissä sekä oikeusavun saajan vapauttaminen menettelyn kustannuksista tai hänen avustamisensa niiden suorittamisessa. (3 artiklan 2 kohdan ensimmäinen kohta)

Niissä jäsenvaltioissa, joissa hävinnyt osapuoli vastaa vastapuolen kuluista, oikeusapu kattaa vastapuolelle aiheutuneet kulut, jos oikeusavun saaja häviää asian ja jos vastapuolen kulut olisi korvattu, jos oikeusavun saajan koti- tai asuinpaikka olisi ollut jäsenvaltiossa, jossa oikeudenkäynti pidetään (3 artiklan 2 kohdan toinen kohta).

Jäsenvaltioilla ei ole velvollisuutta oikeudellisen avustamisen tai oikeudenkäyntiedustuksen järjestämiseen menettelyissä, joiden erityinen tarkoitus on, että asianosaiset voivat itse ajaa asiaansa, ellei tuomioistuin tai muu toimivaltainen viranomainen asianosaisten yhdenvertaisuuden tai asian vaikeuden vuoksi päättä toisin (3 artiklan 3 kohta).

Jäsenvaltiot voivat vaatia oikeusavun saajaa suorittamaan kohtuullisen osuuden menettelyn kustannuksista ottaen huomioon 5 artiklassa tarkoitettut edellytykset (3 artiklan 4 kohta).

Jäsenvaltiot voivat säätää, että toimivaltainen viranomainen voi päättää, että oikeusavun saajan on korvattava saamansa oikeusapu kokonaan tai osittain, jos hänen taloudellinen asemansa on olennaisesti kohentunut tai jos oikeusavun myöntämistä koskeva päätös tehtiin oikeusavun saajan antamien väärin tietojen perusteella (3 artiklan 5 kohta).

Jäsenvaltioiden on myönnettävä oikeusapua ilman syrjintää Euroopan unionin kansalaisille ja niille kolmansien maiden kansalaisille, jotka oleskelevat laillisesti jossakin jäsenvaltiossa (4 artikla).

Suomen oikeus. Oikeusapulain 1 §:n mukaisista oikeusavun edellytyksistä on tehty selkoa edellä tarkasteltaessa direktiivin 1 ja 2 artiklaa. Oikeusapulain 1 §:n 1 momentin perusajatus on, että oikeusapua annetaan tarveharkintaisesti, henkilölle joka tilanteessaan tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka ei taloudellisen asemansa vuoksi kykene itse suorittamaan asian hoitamisen vaatimia menoja.

Oikeusapulain 2 §:n 3 momentin mukaan oikeusapua annetaan vain luonnollisille henkilöille, ei yhtiölle tai yhteisölle. Rajoitus on direktiivin 3 artiklan 1 kohdassa ilmaistua soveltamisalaa vastaava.

Lain 1 §:n 2 momentin mukaan oikeusapu kattaa oikeudellisen neuvonnan, tarpeelliset toimenpiteet sekä avustamisen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä tuottaa vapautuksen asian käsittelyyn liittyvistä menoista. Säännös kattaa direktiivin 3 artiklan 2 kohdan ensimmäisessä kohdassa tarkoitettut toimenpiteet ja kulut.

Oikeusapulain 6 §:n 2 momentissa asetetaan rajoituksia avustajan saamiselle eräissä asioissa. Direktiivin soveltamisalaan kuuluvista asioista avustajaa ei lähtökohtaisesti määrätä yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävässä hakemusasiassa (1 kohta). Erityisen painavasta syystä avustaja voidaan näissäkin asioissa määrätä. Tilanne kuuluu direktiivin 3 artiklan 3 kohdan mukaisesti sallittuihin poikkeuksiin oikeudesta saada avustaja.

Direktiivin 3 artiklan 2 kohdan toisen kohdan mukaan oikeusapu kattaa korvauksen vastapuolen oikeudenkäyntikuluista, jos oikeudenkäyntivaltion oikeusapulainsäädän-

nössä näin säädetään. Suomen lainsäädännön mukaan oikeusapu ei kata tätä oikeusavun saajan velvollisuutta korvata vastapuolensa oikeudenkäyntikulut asian hävitessään. Direktiivin säännös ei siten tule sovellettavaksi eikä edellytä täytäntöönpanotoimia Suomessa.

Oikeusapulain 3 §:n 2 momentin mukaan oikeusavun saajan kustannettavaksi jää omavastuuosuus avusta. Omavastuuosuus määritetään hakijan ja hänen kanssaan samassa taloudessa asuvien henkilöiden käyttövarojen perusteella niin kuin asetuksessa tarkemmin säädetään. Tämä asetus on valtioneuvoston asetus oikeusavusta (388/2002). Omavastuuosuuden periminen tällä tavoin nimenomaan mahdollistetaan direktiivin 3 artiklan 4 kohdassa. Säädoskohta ei siten edellytä muutoksia Suomen oikeuteen.

Oikeusapulain 16 §:n mukaan oikeusapupäätöstä voidaan muuttaa tai oikeusavun antaminen lakkauttaa, jos oikeusavun myöntämisedellytyksiä ei ollut olemassa tai ne ovat muuttuneet tai lakanneet. Myös omavastuuosuuden suuruutta voidaan muuttaa. Oikeusavun lakkaamisesta päätettäessä määrätään samalla, onko oikeusapua saaneen suoritettava valtiolle korvaus saamastaan oikeusavusta sekä vahvistetaan korvauksen määrä. Avun saaja voi saattaa asian tuomioistuimen tutkittavaksi. Järjestely on sopusoinnussa direktiivin 3 artiklan 5 kohdan säännöksen kanssa.

Direktiivin 4 artiklan edellyttämä syrjintäkielto täyttyy niin, että oikeusapua annettaisiin Suomessa käsiteltävässä asiassa yhteisön alueella laillisesti oleskeleville henkilöille, eli samalle henkilöpiirille, joiden hyväksi syrjintäkielto on voimassa. Asiaa on tarkasteltu edellä 1 ja 2 artiklan yhteydessä.

Täytäntöönpano. Oikeutta oikeusapuun koskevat direktiivin II luvun säännökset eivät edellytä kansallisia lainsäädäntötoimia.

2.2.3. Oikeusavun edellytykset ja laajuus

Direktiivi. Oikeusapua on myönnettävä rajat ylittävässä riita-asiassa asianosaisena oleville henkilöille, jotka eivät taloudellisen tilanteensa vuoksi itse kykene osittain tai kokonaan vastaamaan menettelyn kustannuksista, jotta heillä olisi mahdollisuus oikeus-suojaan (5 artiklan 1 kohta).

Sen jäsenvaltion toimivaltainen viranomainen, jossa oikeudenkäynti pidetään, arvioi henkilön taloudellista tilannetta erinäisten objektiivisten tekijöiden, kuten tulojen, pääoman tai perhetilanteen perusteella, hakijasta taloudellisesti riippuvaisten henkilöiden varojen arviointi mukaan lukien (5 artiklan 2 kohta).

Jäsenvaltiot voivat asettaa rajoja, joiden ylittyessä oikeusavun hakijoiden katsotaan kykenevän osittain tai kokonaan vastaamaan menettelyn kustannuksista. Rajan estämättä oikeusavun hakija saa oikeusapua, jos hän näyttää toteen, ettei kykene vastaamaan menettelyn kustannuksista siksi, että elinkustannukset ovat erilaiset jäsenvaltiossa, jossa hänen koti- tai asuinpaikkansa on, ja jäsenvaltiossa, jossa oikeuspaikka sijaitsee. (5 artiklan 3 ja 4 kohta)

Oikeusapua ei ole tarpeen myöntää hakijalle, jolla on kyseisessä tapauksessa tosiasiallisesti mahdollisuus turvautua muuhun järjestelyyn kuten oikeusturvavakuutukseen, joka kattaa menettelyn kustannukset (5 artiklan 5 kohta).

Jäsenvaltiot voivat säätää, että toimivaltaiset viranomaiset voivat hylätä oikeusapuhakemuksen, jos se koskee ilmeisen perusteetonta kannetta. Oikeusapu voidaan myös lakkauttaa asian perusteisiin liittyvillä perusteilla. Oikeusapu evättäessä tai lakkautettaessa on harkittava yksittäisen tapauksen merkitystä hakijan kannalta. Lisäksi voidaan olla antamatta oikeusapua, kun hakija vaatii vahingonkorvausta maineensa vuoksi, vaikka hänelle ei ole aiheutunut aineellista tai taloudellista vahinkoa, tai jos hakemus koskee hakijan elinkeinon tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimimiseen suoraan liittyvää kannetta. (6 artikla)

Oikeusavun kattamat kulut jaetaan oikeudenkäyntivaltion ja hakijan koti- tai asuinpaikkavaltion välillä seuraavasti:

Sen jäsenvaltion, jossa oikeudenkäynti pidetään, myöntämän oikeusavun on katettava seuraavat riita-asian rajat ylittävään luonteeseen välittömästi liittyvät kulut:

- tulkkaukskulut;
- niiden tuomioistuimen tai toimivaltaisen viranomaisen edellyttämien ja oikeusavun saajan esittämien asiakirjojen kääntämisestä aiheutuneet kulut, jotka ovat tarpeen asian ratkaisemiseksi; ja
- hakijan vastattavaksi tulevat matkakulut, kun asianomaisen jäsenvaltion laki tai asiaa käsittelevä tuomioistuin edellyttää hakijan asiaa esittävien henkilöiden henkilökohtaista läsnäoloa ja kun tuomioistuin päättää, että kyseisten henkilöiden kuuleminen ei muuten järjesty sitä tyydyttävällä tavalla (7 artikla).

Jäsenvaltion, jossa on oikeusavun hakijan koti- tai asuinpaikka, on puolestaan myönnettävä oikeusapua, joka kattaa:

- paikallisen asianajajan tai oikeudellista apua antamaan lain mukaan kelpoisen muun henkilön antaman avun kulut, jotka ovat aiheutuneet kyseisessä jäsenvaltiossa ennen oikeusapuhakemuksen vastaanottamista direktiivin mukaisesti siinä jäsenvaltiossa, jossa oikeudenkäynti pidetään; ja
- hakemuksen ja hakemuksen tueksi tarvittavien asiakirjojen kääntämisestä aiheutuvat kulut, kun hakemus esitetään edellä mainitun jäsenvaltion viranomaisille (8 artikla).

Oikeusapu jatkuu kokonaan tai osittain myönnettynä siten, että se kattaa myös kulut, jotka aiheutuvat tuomion täytäntöönpanosta jäsenvaltiossa, jossa oikeudenkäynti pidetään. Oikeusavun saaja, joka on saanut oikeusapua siinä jäsenvaltiossa, jossa oikeudenkäynti pidetään, saa rajat ylittäen tapahtuvan täytäntöönpanon tilanteessa puolestaan sen jäsenvaltion lain mukaista oikeusapua, jossa tuomion tunnustamista tai täytäntöönpanoa haetaan. (9 artiklan 1 ja 2 kohta)

Muutoksenhakutilanteessa oikeusavun antamista jatketaan, jos joko oikeusavun saajan vastapuoli tai saaja itse hakee muutosta edellyttäen, että hakijan varoja ja asian perusteita koskevista edellytyksistä ei muuta johdu (9 artiklan 3 kohta).

Jäsenvaltiot voivat varata mahdollisuuden oikeusapuhakemuksen tutkimiseen uudelleen kohdeasiaa koskevan muutoksenhaun tai ratkaisun täytäntöönpanon yhteydessä (9 artiklan 4 kohta).

Oikeusapu on ulotettava koskemaan myös tuomioistuinten ulkopuolisia menettelyjä

direktiivissä asetettujen edellytysten mukaisesti, jos laissa veloitetaan tai tuomioistuin määrää riita-asian asianosaiset käyttämään tällaista menettelyä (10 artikla).

Oikeusapua myönnetään myös virallisten asiakirjojen täytäntöönpanoon toisessa jäsenvaltiossa tässä direktiivissä asetettujen edellytysten mukaisesti (11 artikla).

Suomen oikeus. Oikeusapulain 1 §:n 1 momentin mukaan oikeusapua annetaan henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja. Säännös kattaa direktiivin 5 artiklan 1 kohdan.

Oikeusapulain 3 §:n 1 momentin mukaan oikeusapua annetaan korvauksetta tai omavastuuosuutta vastaan hakijan taloudellisen aseman perusteella. Hakijan taloudellinen asema arvioidaan tekemällä laskelma hänen kuukausittain käytettävissään olevista varoista (*käyttövara*). Laskelma laaditaan hakijan ja hänen aviopuolisonsa tai hänen kanssaan avioliiton omaisissa suhteissa elävän henkilön kuukausittaisten tulojen, välttämättömien menojen, varallisuuden ja elatusvelvollisuuden perusteella. Oikeusavun perusteena olevan taloudellisen tilanteen arviointi perustuu näin sellaisiin objektiivisiin seikkoihin, joita tarkoitetaan direktiivin 5 artiklan 2 kohdassa.

Oikeusapulain 3 §:n 2 momentin mukaan oikeusapua annetaan henkilölle, jonka käyttövara ei ylitä valtioneuvoston asetuksella tarkemmin vahvistettavaa määrää. Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin huomioon otettavista tuloista ja menoista sekä varallisuuden ja elatusvelvollisuuden vaikutuksesta käyttövaraa laskettaessa sekä niistä perusteista, joita noudatetaan määrättäessä oikeusapua saaneen omavastuuosuus.

Oikeusavusta annetulla valtioneuvoston asetuksella on säädetty selostettujen perusteiden mukaisesti tarkentavasti oikeusavun myöntämisestä hakijan käyttövaran ja varallisuuden perusteella. Henkilön tai puolisoiden (avio- tai avopuolisot tai rekisteröidyssä parisuhteessa elävät henkilöt) käyttövara lasketaan asetuksen 2 §:n mukaan niin, että hänen tai heidän kuukausittaisista tuloista vähennetään ennakonpidätyksen mukainen vero ja siihen liittyvät lakisääteiset maksut sekä 250 euroa ylittävät välttämättömät asumis-, lasten päivähoito- ja elatusmaksut sekä perittävinä olevat velkasuoritukset. Lisäksi tehdään 250 euron vähennys kustakin huollettavasta lapsesta, jolla ei ole elatukseen riittäviä omia tuloja.

Selostetulla tavalla muodostuvan käyttövaran mukaan määräytyy, saako henkilö oikeusapua, tai minkä verran hän joutuu omavastuuosuutena korvaamaan valtiolle saamastaan avusta. Jos yksinäisellä henkilöllä on käyttövaraa enintään 650 euroa tai puolisoilla enintään 550 euroa kummallakin, oikeusapua annetaan kokonaan korvauksetta eli ilman omavastuuosuutta. Käyttövaran suuretsa oikeusapua annetaan edelleen, mutta hakijan korvattavaksi tuleva omavastuuosuus samalla suurenee, ja on suurimmillaan 75 % avun kustannuksista silloin, kun käyttövaraa on yksinäisellä henkilöllä 1300 – 1400 ja puolisoilla 1100 – 1200 euroa henkilöä kohti kuukaudessa. Oikeusavun perusteena olevaa taloudellista tarvetta ei katsota olevan, kun käyttövara yksinäisellä henkilöllä ylittää 1400 ja puolisoilla 1200 euroa henkilöä kohti kuukaudessa, eikä apua tällöin enää anneta.

Talletukset ja muu helposti rahaksi muutettavissa oleva omaisuus vaikuttaa avun saajan korvattavaksi tulevaan omavastuuosuuteen mutta ei avun saamisen edellytyksiin. Jos

tällaista varallisuutta on yli 5000 euron arvosta, hakija voi joutua vastaamaan oikeusavun kustannuksista puolella tuon arvorajan ylittävän omaisuuden arvosta (lisäomavastuuosuus).

Suomen selostettu sääntely oikeusavun saamisen taloudellisista edellytyksistä on sopu-
sopuinnussa direktiivin 5 artiklan 3 kohdan kanssa, jossa sallitaan, että jäsenvaltiot
asettavat rajoja, joiden ylityksessä hakijan katsotaan kykenevän osittain tai kokonaan
vastaamaan menettelyn kustannuksista.

Sen sijaan Suomen oikeudessa ei ole mahdollisuutta siihen, että hakija artiklan 4 kohdan
mukaisesti osoittaa, että hän ei elinkustannusten eroista johtuen koti- tai asuinpaikka-
valtionsa ja Suomen välillä kuitenkaan kykene suoriutumaan menettelyn kustannuksista,
vaikka hänen käyttövaransa ylittäisi Suomessa oikeusavun saamiselle asetetun katon.
Tilanne tulee kysymykseen silloin, jos elinkustannukset avun hakijan koti- tai asuin-
paikkavaltiossa ovat kalliimmat kuin Suomessa. Lakiin tarvitaan tämän mahdollistava
muutos.

Oikeusapulain 3 §:n 3 momentin mukaan oikeusapua ei anneta, jos hakijalla on kysy-
myksessä olevan asian kattava oikeusturvavakuutus. Tuomioistuimessa käsiteltävänä
olevassa asiassa oikeusapua voidaan kuitenkin erityisestä syystä, ottaen huomioon oike-
usturvan tarve ja asian laatu ja laajuus, myöntää siltä osin kuin kustannukset ylittävät
vakuutuskorvauksen. Rajoitukset ovat sopuinnussa direktiivin 5 artiklan 5 kohdan
kanssa.

Oikeusapulain 7 §:n mukaan oikeusapua ei anneta, jos asialla on hakijalle vähäinen
merkitys, se olisi selvästi tarkoituksetonta siitä koituvaan hyötyyn, asian ajaminen olisi
oikeuden väärinkäyttämistä tai asia perustuu siirrettyyn oikeuteen ja on aihetta otaksua
siirron tapahtuneen oikeusavun saamiseksi.

Lain 2 §:n 3 momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan oikeusapua annetaan elinkeinon
harjoittamiseen yrittäjänä liittyvässä asiassa, jos asiaa käsitellään tuomioistuimessa.
Oikeudenkäynnin ulkopuolella elinkeinonharjoittajalle annetaan hänen elinkeinonsa
liittyen oikeusapua vain, jos siihen on erityistä syytä huomioon ottaen toiminnan laatu ja
laajuus, elinkeinonharjoittajan taloudellinen ja henkilökohtainen tilanne ja olosuhteet
kokonaisuudessaan.

Suomen oikeuteen ei sisälly asiaryhmittäisiä rajoituksia oikeusavun saamiselle sen mu-
kaan, missä asiassa oikeusapua pyydetään.

Oikeusapulain 16 §:ssä mahdollistetaan se, että oikeusaputoimisto tai asiaa käsittelevä
tuomioistuin muuttaa oikeusapupäätöstä lähinnä omavastuuosuuden osalta tai lakkauttaa
oikeusavun, jos oikeusavun myöntämisedellytyksiä ei ole ollut olemassa tai ne ovat
muuttuneet taikka lakanneet. Lain 15 §:n mukaan oikeusavun saajan on avun kestäessä
ilmoitettava oikeusaputoimistolle taloudellisissa olosuhteissaan tapahtuvista muutok-
sista. Avun saajan avustajan (oikeusavustaja, asianajaja tai muu lakimies) on muistutet-
tava avun saajaa ilmoitusvelvollisuuden täyttämisestä.

Selostettu sääntely vastaa niitä perusteita, joiden johdosta oikeusapu voidaan direktiivin
6 artiklan mukaan evätä tai keskeyttää.

Oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa palkkiota ja korvausta asian käsittelyssä tarvitsemastaan tulkkaus- ja käännösavusta.

Muulle oikeusapua saavalle asianosaiselle kuin rikosasian vastaajalle korvataan pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuimeen saapumisesta aiheutuneet kustannukset valtion varoista, jos hänet on määrätty asian selvittämisen vuoksi saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen.

Säännökset täyttävät direktiivin 7 artiklan vaatimukset.

Oikeusapulain 23 §:n 1 momentin mukaan oikeusapuna annetaan neuvontaa ulkomailla käsiteltävissä asioissa eli myös sellaisissa kuin direktiivin 8 artiklassa tarkoitettujen, joissa asia pannaan vireille toisen jäsenvaltion tuomioistuimessa kuin siinä jossa oikeusavun hakija asuu. Sen sijaan avustajaa näihin asioihin ei määrätä. Oikeusministeriö voi kuitenkin pykälän 2 momentin nojalla päättää erityisen painavista syistä antaa laajempaa apua näissä asioissa.

Lainkohdan esitöissä (hallituksen esitys oikeusapulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 82/2001 vp. s. 112) todetaan, että neuvontaan kuuluvana apuna voidaan laatia asiakirjoja sekä auttaa tuomioistuinvaltiossa toimivan avustajan saamiseksi. Sen sijaan asiointi tuomioistuinvaltion tuomioistuimessa ei kuuluisi avun piiriin.

Ruotsin esityksessä, joka koskee direktiivin täytäntöönpanoa (Prop. 2003/04:87 Rätts-hjälp i gränsöverskridande rättsliga angelägenheter, s. 29) katsotaan, että 8 artiklan a alakohdan vaatimukset alustavasta oikeusavusta toisessa jäsenvaltiossa koskevat lähinnä sitä, että hakija voi saada alustavat tiedot tilanteesta ja oikeudellisesta asemastaan siinä. Edelleen esityksessä katsotaan, että koska direktiivin lähtökohtana on, että oikeusavun antamisesta päättää lähinnä tuomioistuinvaltio ja apua annetaan pääasiassa siellä, artiklan vaatimusten toteutumiseksi riittää, että asuin- tai kotipaikkavaltiossa on saatavissa neuvontaa, jonka määrä tuossa jäsenvaltiossa on rajoitettu kahteen tuntiin.

Näin ollen myös Suomessa voidaan pitää riittävänä voimassa olevan 23 §:n 1 momentin mukaista oikeutta neuvontaan toisessa jäsenvaltiossa käsiteltävässä asiassa. Neuvonnan määrä ei Suomen oikeudessa ole tässä yhteydessä sillä tavoin rajoitettu kuin Ruotsissa.

Direktiivin 8 artiklan b alakohdassa edellytetään, että pantaessa vireille asiaa toisessa jäsenvaltiossa, hakijan koti- tai asuinpaikkavaltiossa annetaan oikeusapua, joka kattaa oikeusapuhakemuksen ja sen tueksi tarvittavien asiakirjojen kääntämisestä aiheutuvat kulut. Kysymys ei siis ole varsinaisista oikeudenkäyntiasiakirjoista, vaan oikeusavun saamiseksi tarpeellisista asiakirjoista.

Oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan oikeusapuun kuuluu vapautus muun muassa asian käsittelyssä tarvittavasta käännösavusta. Säännös kattaa myös puheena olevat toiseen jäsenvaltioon toimitettavan oikeusapuhakemuksen liitteiksi tarvittavat asiakirjat.

Direktiivin 8 artiklan täytäntöön panemiseksi ei siten tarvita säännöksiä.

Direktiivin 9 artiklan 1 ja 2 kohta koskevat niitä tilanteita, joissa asia on ratkaistu oikeusapua saaneen asianosaisen hyväksi ja hänellä on tarve turvautua ulosottoon tuomion panemiseksi täytäntöön. Artiklan 1 kohdan mukaisessa tilanteessa täytäntöönpano tapahtuu tuomioistuinvaltiassa, 2 kohdassa taas tarkoitetaan niitä tapauksia, joissa täytäntöönpano tapahtuu eri jäsenvaltiossa kuin oikeudenkäynti. Direktiivin mukaan oikeusavun on katettava tuomion täytäntöönpanosta aiheutuvat kulut.

Direktiivin johdanto-osan 20 kappaleessa korostetaan säännöksiin liittyen, että oikeusavun on katettava koko menettely, myös kulut, jotka aiheutuvat tuomion täytäntöönpanosta. Yhteisön tason valmistelussa on tässä yhteydessä todettu, että oikeusapua on tarkoitus saada direktiivin nojalla, kunnes tuomio on tosiasiallisesti pantu täytäntöön.

Oikeusapulain 4 §:n 4 momentin viimeisessä virkkeessä rajoitetaan kuitenkin oikeusapuun kuuluva vapautus ulosottomaksusta koskemaan vain ensimmäistä ulosottokertaa silloin, kun ulosotto ei velallisen varattomuuden vuoksi tuota tällä ensimmäisellä kerralla tulosta. Sanottu rajoitus on 9 artiklan 1 kohdan johdosta poistettava.

Artiklan 2 kohdan mukaan toisessa jäsenvaltiossa oikeusapua saaneen asianosaisen tulee saada hänen hyväkseen annettua tuomiota muussa jäsenvaltiossa tunnustettaessa tai täytäntöön pantaessa oikeusapua täytäntöönpanovaltion lain mukaisesti.

Säännös merkitsee, että oikeus oikeusapuun on toisessa jäsenvaltiossa oikeusapua saaneilla sama kuin Suomessa asuvilla henkilöillä, jos he hakevat Suomessa heidän hyväkseen annetun tuomion tunnustamista tai täytäntöönpanoa. Vastaavaan tulkintaan on päädytty myös Ruotsin lain esitöissä (Prop. 2003/04:87 s. 31).

Edellä on todettu, että Suomessa oikeusapu tuottaa vapautuksen ulosottomaksusta, kun oikeusapua saanut asianosainen hakee hyväkseen annetun tuomion täytäntöönpanoa. Koska näin on valtiosisäisissä menettelyissä suoraan lain nojalla, sama etu tulee ulottaa koskemaan toisissa jäsenvaltioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanoa. Muuten lainsäädäntö syrjisi toisissa jäsenvaltioissa asuvia henkilöitä direktiivin vastaisesti.

Sen sijaan Suomessa asuva henkilö ei saa oikeusapua suoraan lain nojalla, jos hän hakee vieraassa valtiossa annetun tuomion tunnustamista Suomessa, vaikka hän olisi saanut oikeusapua oikeudenkäyntivaltiosta. Oikeusapua voi saada tunnustamismenettelyä varten, mutta tämä edellyttää eri hakemusta. Tähän nähden ei ole tarvetta säätää direktiivin johdosta muuta menettelyä noudatettavaksi. Myös toisessa jäsenvaltiossa asuva henkilö, joka on siellä saanut oikeusapua ja hakee tuomion tunnustamista Suomessa, voi jo lain muiden säännösten nojalla saada oikeusapua, mutta eri hakemuksesta. Mahdollisuus täyttää direktiivin vaatimukset 9 artiklan 2 kohdan osalta. Samoin on katsottu Ruotsin viitatussa esityksessä.

Direktiivin 9 artiklan 3 kohdan mukaan oikeusavun tulee jatkaa muutoksenhakuasteessa. Apu jatkuu yhtä lailla silloin, kun muutosta hakee oikeusavun saaja tai hänen vastapuolensa. Oikeusapulain 13 §:n 1 momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan oikeusapu onkin voimassa kaikissa oikeusasteissa, joissa asiaa käsitellään.

Artiklan 4 kohdassa sallitaan, että oikeusavun perusteet voidaan ottaa uudelleen tarkasteltaviksi muutoksenhaku- tai täytäntöönpanovaiheessa. Kansallisessa laissa tämä mahdollisuus perustuu oikeusapulain 16 §:ään.

Suomen oikeuteen ei sisälly sellaisia muualla kuin tuomioistuimessa käytäviä riidanratkaisumenettelyjä, joita asianosaisilla olisi laista tai tuomioistuimen määräyksestä johtuva velvollisuus käyttää ennen tuomioistuin käsittelyä tai sen sijasta. Direktiivin 10 artikla ei siten aiheuta muutoksia Suomen lainsäädäntöön.

Oikeusapulain mukaan oikeusapuna on sitä paitsi mahdollisuus saada lain 1 §:n mukaan neuvontaa ja suoritetuiksi tarpeellisia toimenpiteitä oikeudellisten asioiden hoitamiseksi varsin laajasti. Lainkohdan esitöiden (HE 82/2001 vp. s. 73) mukaan oikeusapuun kuuluu näin avustaminen ja neuvonta periaatteessa kaikenlaisissa oikeudellisissa ongelmissa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa sekä niiden ulkopuolellakin. Näin Suomen lainsäädäntö tässä suhteessa mahdollistaa direktiivin vaatimuksia laajemmankin avun.

Direktiivin 11 artiklasta johtuu, että oikeusapua tulee direktiivin mukaisin edellytyksin myöntää myös virallisten asiakirjojen (*actes authentiques*) täytäntöönpanemiseksi toisessa jäsenvaltiossa.

Säädöskohdassa tarkoitetut asiakirjat ovat niitä, joista säädetään edellä viitatussa ns. Bryssel I -asetuksen (EY) N:o 44/2001 57 artiklassa. Sen mukaan viralliset asiakirjat, jotka on laadittu jossakin jäsenvaltiossa ja jotka ovat siellä täytäntöönpanokelpoisia, on pyynnöstä julistettava täytäntöönpanokelpoisiksi vastaavasti kuin tuomiot. Artiklan 2 kohdasta puolestaan seuraa, että esimerkiksi Suomen sosiaaliviranomaisen vahvistamat, lapselle maksettavaa elatusapua koskevat sopimukset ovat myös näitä säännöksessä tarkoitettuja virallisia asiakirjoja.

Ruotsin em. esityksessä on tältä osin (Prop. 2003/04:87 s. 34) katsottu, että oikeusapua voidaan hakea erikseen tällaisten toisessa jäsenvaltiossa annettujen asiakirjojen täytäntöönpanoon jo voimassa olevan lain nojalla, koska kysymys on oikeudellisista asioista, joiden hoitamiseen oikeusapua voidaan kansallisen lain mukaan saada. Vastaava mahdollisuus on olemassa Suomen oikeusapulain 1 §:n yleissäännöksen perusteella. Asiasta ei tarvita uusia kansallisia säännöksiä.

Täytäntöönpano. Oikeusavun edellytyksiä ja laajuutta koskevan direktiivin III luvun säännösten johdosta tarvitaan ensinnäkin direktiivin 5 artiklan 4 kohtaa vastaava säännös siitä, että hakija voi saada oikeusapua käyttövarastaan johtuvien rajoitusten estämättä, jos hän osoittaa, että hän ei kotijäsenvaltionsa ja tuomioistuinvaltion elinkustannuserojen vuoksi kykene vastaamaan menettelyn kustannuksista.

Toiseksi on poistettava 9 artiklan 1 kohdan kanssa ristiriidassa oleva säännös, jonka mukaan oikeusapu vapauttaa ulosottomaksusta vain yhden täytäntöönpanoyrityksen osalta silloin, kun täytäntöönpano estyy velallisen varattomuuden vuoksi.

Lisäksi on tarpeen säätää 9 artiklan 2 kohdan johdosta siitä, että oikeusapu jatkuu kattavan sellaisen ulosottomenettelyn kulut, joka on tarpeen toisessa jäsenvaltiossa annetun tuomioistuimen ratkaisun täytäntöönpanemiseksi sellaisessa asiassa, jonka käsittelyyn on myönnetty oikeusapua direktiivin mukaisesti.

2.2.4. Menettely

Direktiivi. Direktiivin IV luku koskee oikeusapuhakemusten tekemistä, vastaanottamista ja toimittamista sekä ratkaisemista. Säännöksiä sovelletaan seuraaviin toimintoihin:

- 1) oikeusapuhakemusten esittäminen
 - a) asuinpaikkavaltiossa oikeusavun saamiseksi siellä valmistaviin toimiin 8 artiklan mukaisesti;
 - b) asuinpaikkavaltiossa oikeusavun saamiseksi tuomioistuinvaltiossa; ja
 - c) suoraan tuomioistuinvaltiossa;
- 2) oikeusapuhakemusten toimittaminen 1 kohdan b kohdan mukaisissa tilanteissa asuinpaikkavaltiosta tuomioistuinvaltioon; sekä
- 3) oikeusapuhakemusten ratkaiseminen.

Oikeusapuhakemukset ratkaistaan pääosin tuomioistuinvaltiossa. Oikeusavun saamista valmistaviin toimiin asuinpaikkavaltiossa tarkoittavat hakemukset ratkaistaan kuitenkin siellä.

Selostettuja tilanteita koskien direktiivissä on seuraavat menettelysäännökset.

Oikeusavun myöntää tai epää sen jäsenvaltion toimivaltainen viranomainen, jossa oikeudenkäynti pidetään, valmistavien toimien osalta kuitenkin hakijan koti- tai asuinpaikkavaltio (12 artikla). Johdanto-osan 23 perustelukappaleen mukaan asiasta päättäminen tapahtuu kansallista lainsäädäntöä soveltaen.

Oikeusapuhakemukset voidaan tehdä joko sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jossa on hakijan koti- tai asuinpaikka (lähettävä viranomainen) tai sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jossa oikeudenkäynti pidetään tai jossa tuomio on aikanaan määrää täytäntöön (vastaanottava viranomainen, 13 artiklan 1 kohta).

Oikeusapuhakemukset on tehtävä ja hakemuksen tueksi esitettävät asiakirjat toimitettava käännoisinä toimivaltaisen vastaanottavan viranomaisen jäsenvaltion jollakin virallisella kielellä, joka on yksi Euroopan yhteisön toimielinten virallisista kielistä, tai jollakin muulla kielellä, jonka kyseinen jäsenvaltio on ilmoittanut hyväksyvänsä (13 artiklan 2 kohta).

Toimivaltaiset lähettävät viranomaiset voivat päättää kieltäytyä toimittamasta hakemusta edelleen, jos se on ilmeisen perusteeton tai ei selvästikään kuulu direktiivin soveltamisalaan. Päätöksen oikeellisuuden tutkimiseksi tulee olla käytettävissä oikeus-suojakeino. (13 artiklan 3 kohta)

Toimivaltaisen lähettävän viranomaisen on avustettava hakijaa sen varmistamiseksi, että hakemukseen liitetään kaikki sen tiedon mukaan hakemuksen käsittelemiseksi vaadittavat asiakirjat. Sen on myös avustettava hakijaa toimittamaan hakemuksen tueksi esitettävien asiakirjojen käännökset. (13 artiklan 4 kohdan ensimmäinen kohta)

Toimivaltaisen lähettävän viranomaisen on lähetettävä hakemus toisen jäsenvaltion toimivaltaiselle vastaanottavalle viranomaiselle 15 päivän kuluessa vastaanotettuaan asianmukaisesti täytetyn lomakkeen ja sen tueksi esitetyt asiakirjat käännettyinä tarvittaessa jollekin käsittelykielistä. Asiakirjoja ei tarvitse laillistaa eikä niiltä vaadita muuta vastaavanlaista muodollisuutta. (13 artiklan 4 kohdan toinen kohta ja 5 kohta)

Hakemuksen toimittamispalvelu on maksuton. Jäsenvaltio, jossa oikeusavun hakijan koti- tai asuinpaikka on, voi kuitenkin säätää, että hakijan on korvattava toimivaltaiselle lähettävälle viranomaiselle kääntämisestä aiheutuneet kulut, jos toimivaltainen viranomainen hylkää oikeusapuhakemuksen. (13 artiklan 6 kohta)

Jäsenvaltioiden on nimettävä viranomainen tai viranomaiset, jotka ovat toimivaltaisia toimittamaan ("lähettävät viranomaiset") ja vastaanottamaan hakemuksen ("vastaanottavat viranomaiset", 14 artiklan 1 kohta).

Kunkin jäsenvaltion on toimitettava komissiolle tiedoksi toimivaltaisten vastaanottavien tai lähettävien viranomaisten nimet ja osoitteet, maantieteelliset alueet, joilla ne ovat toimivaltaisia, niiden käytettävissä olevat keinot hakemusten vastaanottamiseksi ja kielet, joita voidaan käyttää hakemuksen täyttämiseksi. Jäsenvaltioiden on ilmoitettava komissiolle oman kielensä lisäksi se yhteisön toimielinten virallinen kieli tai ne viralliset kielet, joilla laaditut oikeusapuhakemukset toimivaltainen vastaanottava viranomainen suostuu vastaanottamaan tämän direktiivin mukaisesti. (14 artiklan 2 ja 3 kohta)

Toimivaltaisten viranomaisten on varmistettava, että hakija saa täydelliset tiedot oikeusapuhakemuksensa käsittelystä. Päätökset on perusteltava siinä tapauksessa, että hakemus hylätään kokonaan tai osittain. Jäsenvaltioiden on säädettävä mahdollisuudesta hakea uudelleen käsittelyä tai muutosta oikeusapuhakemuksen hylkäyspäätöksen johdosta. Jäsenvaltiot voivat jättää ilman tätä mahdollisuutta tapaukset, joissa oikeusapupyynnön hylkää tuomioistuin, jonka pääasiaa koskevaan päätökseen ei kansallisen lainsäädännön mukaan voi hakea muutosta, tai muutoksenhakutuomioistuin. Jos päätökseen, jolla oikeusapu evätään tai peruutetaan 6 artiklan nojalla, haetaan muutosta hallintoteitse, muutoksenhaku on aina viime vaiheessa ohjattava tuomioistuimeen. (15 artikla)

Oikeusapuhakemusten toimittamisen helpottamiseksi laaditaan komissiota avustavan komitean toimesta vakiolomake oikeusapuhakemuksia ja niiden toimittamista varten.

Suomen oikeus. Oikeusapulain 10 §:n 1 momentin mukaan oikeusapua haetaan oikeusaputoimistolta. Pykälässä on tarkemmat säännökset oikeusapuhakemuksen sisällöstä ja hakijan taloudellisen aseman selvittämisestä. Lain 11 §:n mukaan oikeusaputoimisto myös päättää oikeusavun myöntämisestä. Nämä säännökset vastaavat direktiivin 12 artiklaa ja 13 artiklan 1 kohtaa Suomen viranomaisten osalta.

Direktiivin 16 artiklan mukaisesti laaditaan yhteisön toimenpitein kaksi yhdenmukaista vakiolomaketta käytettäväksi koko yhteisön alueella. Toista lomaketta käytetään oikeusapuhakemusten tekemiseen ja toista hakemusten toimittamiseen jäsenvaltioiden viranomaisten välillä. Lomakkeet on suunniteltu monikielisiksi, jolloin ne voidaan ymmärtää eri jäsenvaltioissa. Lomakkeiden tulee olla laadittuina ja käytettävissä direktiivin kansalliselle voimaan saattamiselle asetetun määräajan päättyessä.

Kansallisella tasolla käytetään jo nyt vakiolomakkeita. Oikeusavusta annetun valtioneuvoston asetuksen (388/2002) 27 §:n mukaan oikeusapuhakemus ja myös päätös oikeusavun myöntämisestä koskevassa asiassa tulee mahdollisuuksien mukaan laatia oikeusministeriön näitä asiakirjoja varten vahvistamien kaavojen mukaisesti.

Kansallisia lomakkeita käytettäisiin sellaisinaan edelleen niissä tilanteissa, joissa 8 artiklan mukaisesti halutaan oikeusapua valmistaviin toimenpiteisiin asuinpaikkavaltiossa, joka on eri kuin tuomioistuinvaltio.

Yhteisön toimin luotavia uusia yhdenmukaisia lomakkeita käytettäisiin muissa direktiivin tarkoittamissa tilanteissa eli oikeusavun hakemiseksi rajat ylittävissä riita-asioissa ja myös hakemusten välittämiseksi jäsenvaltiosta toiseen. Näiden lomakkeiden ohella on aina mahdollista käyttää sen maan kansallista lomaketta, jossa oikeudenkäynti pidetään, jos oikeusapua haetaan suoraan kyseisen valtion viranomaisilta.

Oikeusapuhakemus on 13 artiklan 2 kohdan mukaisesti tehtävä vastaanottavan viranomaisen jäsenvaltion virallisella kielellä tai yhteisön muulla virallisella kielellä, jonka ao. vastaanottava jäsenvaltio on 14 artiklan 3 kohdan mukaisesti ilmoittanut hyväksyvänsä. Artiklan 4 kohdan mukaan toimivaltaisen lähettävän viranomaisen on oikeusapupyynnön toiseen jäsenvaltioon välittäessään avustettava hakijaa sen varmistamiseksi, että hakemukseen oheistetaan vaadittavat liiteasiakirjat. Viranomaisen on myös avustettava hakijaa liiteasiakirjojen käännosten toimittamisessa. Artiklan 6 kohdan mukaan palvelu on lähtökohtaisesti maksutonta.

Tarkasteltaessa edellä direktiivin 7 ja 8 artiklan säännöksiä on katsottu, että oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukainen vapautus asian käsittelyssä tarvittavasta käänösavusta toteuttaa direktiivin tavoitteet tältä osin. Näin Suomessa asuvan henkilön oikeusapuhakemus, joka välitetään toiseen jäsenvaltioon käsiteltäväksi, ja hakemuksen tarpeelliset liitteet käännetään osana Suomessa annettavaa oikeusapua ilman hakijalle aiheutuvia kuluja. Ottaen huomioon, että käytettävissä tulee olemaan monikielinen valtiolomake, itse hakemusten kääntämistarve ei muodostune erityisen laajamittaiseksi.

Direktiivin 13 artiklan 4 kohdassa hakijan asuinpaikkavaltion viranomaiselle asetettu velvoite avustaa hakijaa hakemukseen tarvittavien liitteiden kokoamisessa on sellainen viranomaisen velvollisuus, joka sille johtuu myös kansallisen lainsäädännön mukaisesta neuvonta- ja selvittämisvelvollisuudesta, joista säädetään hallintolaissa (434/2003). Tuon lain 8 §:n mukaan viranomaisen on toimivaltansa rajoissa annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa. Lain 31 §:ssä puolestaan säädetään, että viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset. Direktiivin tämän säännöksen täytäntöönpanemiseksi ei siten tarvita uusia kansallisia säännöksiä.

Artiklan 5 kohta ei edellytä täytäntöönpanotoimia Suomessa, sillä minkään asiakirjojen pätevyuden edellytyksenä ei täällä ole se, että ne olisi erityisesti laillistettu.

Artiklan 6 kohdassa edellytetty maksuvapautus seuraa kansallisella tasolla oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdasta. Jälkimmäisessä kohdassa todetaan nimenomaan, että maksuja ei peritä missään asiaa käsittelevässä viranomaisessa niiden suorittamista toimenpiteistä, jotka ovat tarpeen asian hoitamiseksi.

Direktiivin 14 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on ilmoitettava komissiolle, mikä viranomainen tai mitkä viranomaiset ovat toimivaltaisia toimittamaan ja vastaanottamaan oikeusapuhakemuksia direktiivin mukaisissa rajat ylittävissä asioissa. Direktiivin toteuttamiseksi ei siten välttämättä tarvita erityisiä kansallisia keskusviranomaisia, vaan

eri jäsenvaltioiden viranomaiset voivat asioida suoraan keskenään. Tätä edistää erityisesti se, että hakemukset on esitettävä vastaanottavan viranomaisen kielellä tai muulla kielellä, jonka tuo jäsenvaltio on näissä asioissa ilmoittanut myös hyväksyvänsä.

Asia ei edellytä kansallisia lainsäädäntötoimia vaan ainoastaan valtioneuvoston ilmoitusta komissiolle. Ilmoitetut tiedot julkaistaan 14 artiklan 5 kohdan mukaisesti Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä.

Suomi aikoo ilmoittaa, että toimivaltaisia lähetettäviä viranomaisia ovat oikeusministeriö ja kaikki oikeusaputoimistot. Tämä on eduksi yhdenvertaisuuden kannalta, koska Suomessa asuva oikeusavun hakija voi asioida aina, myös rajat ylittävissä asioissa, asuinpaikkakuntansa oikeusaputoimistossa. Ministeriössä puolestaan hoidetaan vastaavanlaisia toimintoja muilla oikeudenaloilla, esimerkiksi lapsioikeudellisissa asioissa, ja siksi olisi tarkoituksenmukaista, että ministeriöllä olisi rinnakkainen toimivalta lähettävänä viranomaisena. Näin varmistetaan toiminnan asiantuntevuus silloinkin, kun hakemuksen vastaan ottaneella paikallisella oikeusaputoimistolla ei ole kattavaa kokemusta direktiivin tarkoittamista asioista.

Toisista jäsenvaltioista saapuvien hakemusten vastaanottaminen sen sijaan on paikallaan keskittää. Näin ollen Suomi ilmoittaisi, että vastaanottavana viranomaisena toimii aina Helsingin oikeusaputoimisto. Se myös ratkaisisi näin toisista jäsenvaltioista vastaanottamansa hakemukset.

Oletettavasti rajat ylittäviä hakemuksia saapuu toisista jäsenvaltioista sen verran rajallinen määrä, että niiden hajautettu käsittely eri oikeusaputoimistoissa olisi epätarkoituksenmukaista.

Toisten jäsenvaltioiden lähetettävien viranomaisten kannalta on ensinnäkin selväpiirteisempää, jos maassa on vain yksi vastaanottava viranomainen, jolle kaikki rajat ylittävät oikeusapuhakemukset voidaan toisista jäsenvaltioista toimittaa.

Myös vastaanotettavien hakemusten käsittelyn kannalta keskittäminen on tarkoituksenmukaista, koska tällöin voidaan saavuttaa syvempi kokemus ja siten nopeuttaa ratkaisutoimintaa ja varmistaa siinä yhtenäinen linja verrattuna siihen, että kaikki oikeusaputoimistot käsittelevät toisista jäsenvaltioista saapuvia oikeusapuhakemuksia.

Tässä yhteydessä on paikallaan todeta, että voimassa olevassa kansallisessa laissa ei myöskään ole säädetty yhteyttä hakijan asuinpaikan ja toimivaltaisen oikeusaputoimiston välille. Esitöissä (HE 82/2001 vp s. 92) todetaankin, että oikeusavun saamiseksi hakija voi kääntyä haluamansa oikeusaputoimiston puoleen. Tämä toimisto ratkaisee oikeusapuhakemuksen.

Oikeusapuhakemuksissa käytettävien kielten osalta Suomi aikoo ilmoittaa direktiivin 14 artiklan 2 kohdan kolmatta luetelmakohtaa vastaten ottavansa vastaan hakemukset, jotka on laadittu suomen, ruotsin tai englannin kielellä.

Englanninkielisten hakemusten vastaanottaminen edistää direktiivin tavoitteiden toteutumista kahdella tavalla. Ensinnäkin englanninkielisten hakemusten vastaanottaminen helpottaa unionin muiden jäsenvaltioiden kansalaisten asiointia suoraan Suomen oikeusapuviranomaisten kanssa. Toiseksi asiakirjat on lähettävän viranomaisen toimenpitein

toisessa jäsenvaltiossa vaivattomammin käännettävissä englanniksi kuin suomeksi tai ruotsiksi. Tämäkään asia ei edellytä lainsäädäntöä.

Oikeusapulain 11 §:n 1 momentin mukaan oikeusaputoimisto päättää oikeusavun myöntämisestä. Kaikessa hallintotoiminnassa, jota myös oikeusavusta päättäminen oikeusaputoimistossa on, noudatetaan erityislainsäädäntöä täydentävästi hallintolakia. Tätä lakia sovelletaan siis sovellettava rinnan oikeusapulain kanssa oikeusapuhakemusten käsittelyssä.

Hallintolain 23 §:ssä säädetään, että viranomaisen on esitettävä asianosaiselle tämän pyynnöstä arvio päätöksen antamisajankohdasta sekä vastattava käsittelyn etenemistä koskeviin tiedusteluihin. Säännös toteuttaa direktiivin 15 artiklan 1 kohdan vaatimukset.

Hallintolain 45 §:n 1 momentin mukaan hallintopäätökset on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainittava sovelletut säännökset. Pykälän 2 momentin 4 kohdan mukaan ratkaisua ei kuitenkaan tarvitse perustella, jos päätöksellä hyväksytään vaatimus, joka ei koske toista asianosaista. Sääntely vastaa oikeusapupäätösten osalta direktiivin 15 artiklan 2 kohdan vaatimuksia.

Jos oikeusapua ei ole myönnetty hakemuksen mukaisesti, hakija voi saattaa oikeusaputoimiston päätöksen tuomioistuimen tutkittavaksi oikeusapulain 11 §:n 2 momentin ja 24 §:n mukaan (*ratkaisupyynnö*). Mahdollisuus koskee kaikkia muitakin ratkaisuja, jotka oikeusaputoimisto tekee oikeusapua koskevassa asiassa. Näitä ovat päätökset oikeusavun muuttamisesta tai lakkaamisesta (lain 16 §), palkkioista ja korvauksista (lain 18 §) sekä oikeusapumaksusta ja hakijan omavastuusuudesta (lain 20 ja 21 §). Ratkaisupyynnö toimitetaan oikeusapuasiassa päätöksen tehneelle oikeusaputoimistolle. Se huolehtii ratkaisupyynnön toimittamisesta asianomaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Oikeusaputoimisto voi lain 25 §:n mukaan myös itse oikaista päätöstään ratkaisupyynnön johdosta. Selostettu sääntely toteuttaa direktiivin 15 artiklan 3 kohdan säännökset.

Artiklan 4 kohdan johdosta ei tarvita säännöksiä, sillä jo voimassa olevassa oikeudessa muutoksenhaku oikeusapua koskeviin ratkaisuihin ohjautuu tuomioistuimeen.

Täytäntöönpano. Direktiivin IV luvun säännösten täytäntöön panemiseksi ei tarvita lainsäädäntöä.

2.2.5. Loppusäännöksiä

Direktiivi. Yhteisön toimenpitein luodaan vakiolomake käytettäväksi oikeusapuhakemusten laatimiseksi ja toimittamiseksi. Lomakkeen laatii komissiota avustava komitea (16 ja 17 artikla). Asiaa on tarkasteltu direktiivin IV luvun säännösten yhteydessä edellä.

Toimivaltaisten kansallisten viranomaisten on toimittava yhteistyössä, jotta yleisö ja oikeusalan ammattilaiset voisivat saada tietoa erilaisista oikeusapujärjestelmistä, varsinkin päätöksen 2001/470/EY mukaisesti perustetun Euroopan oikeudellisen verkoston välityksellä (18 artikla).

Direktiivin säännösten estämättä jäsenvaltiot voivat säätää oikeusavun hakijoihin ja saajiin sovellettavista suotuisammista järjestelyistä (19 artikla).

Direktiivin säännöksillä on jäsenvaltioiden välisissä suhteissa ja sen soveltamisalaan kuuluvissa asioissa etusija jäsenvaltioiden tekemissä kahden- ja monenvälisissä sopimuksissa oleviin määräyksiin nähden. Näin direktiivi syrjäyttää jäsenvaltioiden välisissä suhteissa Strasbourgissa 27 päivänä tammikuuta 1977 allekirjoitetun maksutonta oikeudenkäyntiä tarkoittavien hakemusten toimittamista koskevan eurooppalaisen sopimuksen, sellaisena kuin se on muutettuna maksutonta oikeudenkäyntiä koskevien hakemusten toimittamista koskevan eurooppalaisen sopimuksen Moskovassa vuonna 2001 allekirjoitetulla lisäpöytäkirjalla, ja Haagissa 25 päivänä lokakuuta 1980 tehdyn yleissopimuksen kansainvälisluonteisten oikeudenkäyntien helpottamisesta. (20 artikla)

Jäsenvaltioiden on saatettava direktiivi valtiosisäisesti voimaan viimeistään 30 päivänä marraskuuta 2004 lukuun ottamatta 3 artiklan 2 kohdan a alakohtaa, jonka säännökset sovinnollista ratkaisemista koskevasta neuvonnasta ennen asian vireille tuloa on saatettava osaksi kansallista lainsäädäntöä viimeistään 30 päivänä toukokuuta 2006 (21 artiklan 1 kohta).

Täytäntöönpano. Laatunsa mukaisesti direktiivin V luvun säännökset ovat sellaisia, että ne eivät edellytä vastaavien kansallisten säännösten antamista.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan tehtäviksi edellä 2.2. jaksossa todetut direktiivistä johtuvat muutokset oikeusapulakiin.

Siitä johtuen, että oikeusapulaki jo nykyisellään turvaa varsin laajan oikeusavun sekä kansallisesti että rajat ylittäen yhteisön alueella, muutoksia tarvitaan vain vähän.

Oikeusapulakiin tehtäisiinkin vain neljä muutosta.

Ensimmäinen muutos merkitsisi, että oikeusapuun Suomessa oikeutettu henkilöpiiri ilmaistaisiin laissa direktiivissä omaksuttua sääntelytapaa noudattaen. Oikeutettuja saamaan oikeusapua Suomessa käsiteltävässä oikeudellisessa asiassa olisivat siten direktiiviä vastaten luonnolliset henkilöt, joilla on koti- tai asuinpaikka toisessa unionin jäsenvaltiossa. Lisäksi etu koskisi henkilöitä, joilla on koti- tai asuinpaikka Euroopan talousalueeseen kuuluvassa muussa valtiossa.

Toinen muutos koskee sitä että direktiivin 5 artiklan 4 kohdan mukaisesti oikeusavun hakijan tulee rajat ylittävässä asiassa voida osoittaa, että asuinpaikkavaltionsa korkeampien elinkustannusten takia hän tarvitsee oikeusapua Suomessa, vaikka ei sitä täällä noudatettavien käyttövararajojen vuoksi saisi, tai että hänen omavastuusuutensa on tämän vuoksi rajoitettava vähäisemmäksi kuin se olisi kotimaisessa asiassa. Mahdollisuus olisi EU:n jäsenvaltioissa tai ETA-maissa asuvien henkilöiden käytössä.

Kolmannen muutoksen mukaan pääasian käsittelyssä myönnetty oikeusapu jatkuisi käsittelemään kulut myöhemmistäkin tuomion täytäntöönpanoyrityksistä, joissa oikeusavun saaja on hakijana, vaikka ensimmäinen täytäntöönpanoyritys ei olisi velallisen varatto-

muuden vuoksi tuottanut tulosta. Muutostarve johtuu direktiivin 9 artiklan 1 kohdasta. Yhdenvertaisuuden ja selvyuden vuoksi etu koskisi kaikkia asioita ja siis myös valtion-sisäisiä menettelyjä.

Neljäntenä ja viimeisenä muutoksena säädettäisiin saman artiklan 2 kohdan johdosta, että toisessa jäsenvaltiossa myönnetty oikeusapu tuottaa Suomessa vapautuksen toisessa jäsenvaltiossa annetun tuomion täytäntöön panemiseksi tarpeellisista kuluista Suomessa. Etu ulotettaisiin myös ETA-maissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanoon.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei olisi sanottavia valtiontaloudellisia vaikutuksia. On arvioitu, että Suomessa esiintyisi vuosittain vain harvoja, ehkä joitakin kymmeniä, asioita, joissa toisessa jäsenvaltiossa asuva henkilö tarvitsisi täällä oikeusapua.

Esityksen taloudellisten vaikutusten kannalta on huomattava, että jo nyt oikeusapua saa Suomessa, jos asia käsitellään Suomen tuomioistuimessa, ja muissakin asioissa, jos hakija on EU- tai ETA-maan kansalainen, joka työntekijänä tai -hakijana oleskelee Suomessa. Esityksen johdosta oikeusapuun käytännössä oikeutettujen piiri ja toiminnan kustannukset eivät siten oletettavasti juurikaan kasvaisi.

4.2. Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Ottaen huomioon direktiivissä tarkoitettujen asioiden oletettavasti vähäinen määrä Suomessa, esityksellä ei olisi suoranaisia organisatorisia eikä henkilöstövaikutuksia.

Edellä 2.2. jaksossa on direktiivin 14 artiklan yhteydessä katsottu alustavasti, että toisista jäsenvaltioista saapuvien oikeusapuhakemusten käsittely olisi eduksi keskittää Helsingin oikeusaputoimistoon. Tämän vuoksi ei oletettavasti olisi kuitenkaan tarvetta virkajärjestelyihin. Suomesta toisiin jäsenvaltioihin välitettävät oikeusapuhakemukset puolestaan hajaantuisivat eri oikeusaputoimistoissa käsiteltäviksi lähinnä hakijan asuinpaikan mukaan, eikä virkajärjestelyjä myöskään tarvittaisi.

Ratkaisu siitä, mikä viranomainen on toimivaltainen ottamaan vastaan hakemuksia toisista jäsenvaltioista ja toimittamaan hakemuksia niihin, ei sinänsä edellytä lainsäädäntöä, vaan asia hoidetaan ilmoituksella, jonka valtioneuvosto antaa komissiolle.

4.3. Vaikutukset eri henkilöryhmien asemaan

Direktiivin tavoitteena on varmistaa asianmukainen oikeusapu rajat ylittävissä riita-asioissa koko unionin alueella. Kaikilla unionin kansalaisilla on oikeus saada tätä oikeusapua direktiivissä säädetyillä edellytyksillä. Sama oikeus on kolmansien maiden kansalaisilla, joilla on asuinpaikka ja jotka oleskelevat laillisesti jonkin jäsenvaltion alueella.

Siten direktiivin täytäntöön panemiseksi annettava esitys edistää unionin kansalaisten oikeuksien toteutumista Suomessa. Niin kuin edellä 4.1. jaksossa on todettu, muutos nykytilaan ei ole olennainen erityisesti siihen nähden, että Suomen tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa on jo voimassa olevan lain mukaan annettu oikeusapua hakijan kansalaisuudesta tai asuinpaikkavaltiosta riippumatta.

Valtioneuvoston kirjelmästä antamassaan lausunnossa eduskunnan lakivaliokunta totesi, että joissakin tapauksissa direktiivi parantaisi myös toisissa jäsenvaltioissa asuvien suomalaisten asemaa. Nyt annettavan esityksen mukaan nämä henkilöt olisivatkin tarvittaessa oikeutettuja oikeusapuun Suomessa siitä riippumatta, onko heillä kotikuntaa Suomessa tai tuleeko heidän asiansa Suomessa tuomioistuinkäsittelyyn.

Direktiivin mukaisia oikeusavun edellytyksiä ja laajuutta edellä 2.2.3. jaksossa tarkasteltaessa käsitelty 5 artiklan 4 kohdan säännös elinkustannuserojen huomioon ottamisesta oikeusapua myönnettäessä hyödyttää sellaisia Suomessa asuvia henkilöitä, jotka tarvitsevat oikeusapua muualla unionin alueella, jäsenvaltiossa, jossa elinkustannukset ovat alhaisemmat kuin Suomessa ja heidän suomalainen käyttövaransa siksi voitaisiin lähtökohtaisesti tuossa toisessa jäsenvaltiossa katsoa niin korkeaksi, ettei hän sikäläisten käyttövara-asteikkojen mukaan, ilman direktiivin soveltamista, saisikaan oikeusapua samassa määrin kuin Suomessa. Ottaen huomioon, että useimmissa jäsenvaltioissa elinkustannukset ovat huokeammat kuin Suomessa, etu voi olla verraten merkittäväkin. Tämä etu seuraa suoraan direktiivistä ilman että nyt annettavalla esityksellä olisi vaikutusta edun toteutumiseen toisissa jäsenvaltioissa.

5. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu virkatyönä oikeusministeriössä.

6. Esityksen riippuvuus kansainvälisistä sitoumuksista

Direktiivi syrjäyttää 20 artiklansa mukaan jäsenvaltioiden keskinäisessä suhteessa kaksi kansainvälistä yleissopimusta, Strasbourgissa 27 päivänä tammikuuta 1977 tehdyn maksutonta oikeudenkäyntiä tarkoittavien hakemusten toimittamista koskevan yleissopimuksen sekä Haagissa 25 päivänä lokakuuta 1980 tehdyn yleissopimuksen kansainvälisten oikeudenkäyntien helpottamisesta. Toisista jäsenvaltioista saapuvien ja niihin toimitettavien oikeusapuhakemusten käsittelyssä toimitaan siis vastaisuudessa yleissopimusten sijasta direktiivin ja sitä toteuttavien oikeusapulain ehdotettavien säännösten mukaisesti.

Suhteessa kolmansiin sopijavaltioihin em. kansainväliset yleissopimukset sen sijaan säilyvät noudatettavina.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

1 luku. Oikeusavun sisältö

2 §. *Oikeusapuun oikeudet*. Pykälän 1 momentissa säädetään nykyisin, että oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa, sekä Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen valtion kansalaiselle, joka työskentelee tai on työnhaussa Suomessa siten kuin työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella annettu neuvoston asetus (ETY) N:o 1612/68 edellyttävät.

Ehdotuksen mukaan momentti kirjoitettaisiin kaksikohtaiseksi luetteloksi. Sen 1 kohdassa todettaisiin, että oikeusapua annetaan niin kuin voimassa olevan lainkin mukaan kaikille niille henkilöille, joilla on kotikunta Suomessa.

Momentin 2 kohta kirjoitettaisiin niin, että se toteuttaa direktiivin 2 artiklan 1 kohdan säännökset. Tämän mukaisesti kohdassa säädettäisiin, että oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on koti- tai asuinpaikka unionin jäsenvaltiossa. Useimmiten nämä toisissa jäsenvaltioissa asuvat henkilöt ovat samalla unionin kansalaisia. Lisäksi ryhmään kuuluvat ne kolmansien valtioiden kansalaiset, joilla on koti- tai asuinpaikka unionin jäsenvaltiossa. Niin kuin direktiivin johdanto-osan 13 perustelukappaleesta ilmenee, heidän on oleskeltava unionin alueella laillisesti. Siten esimerkiksi laittomaan maahantuloon perustuva oleskelu unionin alueella ei tuota sellaista asuinpaikkaa, jonka perusteella henkilöllä olisi yhteisön oikeudesta johtuvia oikeuksia. Vastaavin edellytyksin oikeusapua saisivat myös henkilöt, joilla on koti- tai asuinpaikkansa muussa Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa kuin unionin jäsenvaltiossa.

Henkilön kotipaikka (*domicile*) määräytyy direktiivin 2 artiklan 2 kohdan mukaan ns. Bryssel I –asetuksen (EY) N:o 44/2001 59 artiklan mukaisesti eli tuomioistuinvaltion tai, jos kotipaikka ei ole tuomioistuinvaltiosta, ilmoitetun kotipaikkavaltion lain mukaan. Suomen lakia sovellettaessa kotipaikka olisi näin pykälän 1 kohdassa tarkoitettu kotikuntalain (201/1994) mukainen kotikunta, jossa henkilö on merkitty väestökirjanpitoon. Asuinpaikalla (*résidence habituelle*) tarkoitetaan puolestaan tosiasialliseen tilanteeseen perustuvaa paikkakuntaa, jolla henkilö asuu. Useimpien henkilöiden koti- ja asuinpaikka ovat tosiasiallisesti sama paikkakunta.

Direktiivi velvoittaa antamaan oikeusapua henkilöille, joilla on koti- tai asuinpaikka unionin alueella toisessa jäsenvaltiossa kuin siinä, jossa oikeudenkäynti pidetään. Useimmiten oikeusapua näin tarvitseva henkilö myös oleskelee tuossa toisessa jäsenvaltiossa. Siten ei voida asettaa sitä edellytystä, joka nyt sisältyy pykälän voimassa olevaan 1 momenttiin, että oikeusapua Suomessa saadakseen unionin tai ETA-maan kansalaisen on oleskeltava nimenomaan Suomessa.

Direktiivi ei 1 artiklansa 3 kohdan mukaan koske Tanskaa, joka ei unionisopimukseen liitetyn asemaansa koskevan pöytäkirjan mukaan osallistu Euroopan yhteisön perustamissopimuksen IV osaston määräyksiin perustuvien säädösten antamiseen. Direktiiviä kansallisesti täytäntöön pantaessa ei kuitenkaan ole perustetta tehdä eroa muiden jäsenvaltioiden ja Tanskan välillä. A.o. jäsenvaltion kanssa toteutettaneen lisäksi joka tapauksessa direktiivin mukainen järjestelmä erityisjärjestelyin yhteisön tasolla niin kuin on

tehty yleissopimuksin muita perustamissopimuksen kyseisen osaston määräysten nojalla hyväksytyjä instrumentteja koskien. Tanskan sulkeminen pois direktiivin soveltamisalasta johtaisi aiheettomasti syrjimään tämän pohjoismaan asukkaita. Suomen oikeusapulakia sovellettaisiin siis myös henkilöihin, joilla on koti- tai asuinpaikkansa Tanskassa.

Direktiivistä eikä ehdotettavasta laista ei johdu oikeutta oikeusapuun pelkästään unionin kansalaisuuden perusteella. Saadakseen oikeusapua henkilöllä on oltava koti- tai asuinpaikkansa unionin jäsenvaltiossa. Siten unionin kansalainen ei saa oikeusapua direktiivin eikä ehdotettavan 1 momentin perusteella, jos hän asuu kolmannessa valtiossa ja on vailla koti- tai asuinpaikkaa unionin alueella.

Voimassa olevassa laissa Euroopan talousalueeseen kuuluvien muiden kuin unionin jäsenvaltioiden kansalaiset saavat oikeusapua samoin edellytyksin kuin unionin kansalaiset. Linjausta on perusteltu hallituksen esityksessä oikeusapulaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi 132/1997 vp. Siinä katsotaan, että Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen 28 artiklasta johtuu, että työntekijöiden vapaan liikkuvuuden turvaamiseksi on myös ETA-alueella sovellettava asiaa koskevia yhteisön johdannaissäädöksiä ja ETA-valtioiden kansalaisille annettava samat oikeudet kuin jäsenvaltioiden kansalaisille.

Myös esityksessä ETA-valtioiden alueella asuvia henkilöitä kohdeltaisiin yhdenvertaisesti direktiivin tarkoittamien henkilöiden kanssa. Näin henkilöt, joilla on koti- tai asuinpaikka EU:hun kuulumattomien ETA-maiden eli Norjan, Islannin ja Liechtensteinin alueella, saisivat oikeusapua samoin edellytyksin kuin unionin alueella asuvat henkilöt. Järjestely on perusteltu erityisesti myös siltä kannalta, että näin turvataan oikeusapu kaikissa pohjoismaissa asuville henkilöille samoin edellytyksin kuin niille joilla on koti- tai asuinpaikkansa unionin jäsenvaltioissa.

Direktiivi koskee ainoastaan riita-asioita. Oikeusapulaki puolestaan koskee 1 §:nsä mukaan kaikkia oikeudellisia asioita, rikos- ja hallintoasiat mukaan lukien. Esityksessä ei myöskään rajoitettaisi direktiivistä johtuvia laajennuksia oikeusapuun oikeutettujen piiriin koskemaan vain riita-asioita. Tämä olisi epäasianmukaista yhdenvertaisuuden kannalta ja voisi johtaa soveltamisvaikeuksiin sen suhteen, onko oikeusapuhakemuksessa tarkoitettu asia nimenomaan riita-asia.

Ehdotettava muutos nykytilaan verrattuna on käytännön merkitykseltään vähäinen. Ennalleen jäävässä pykälän 2 momentissa säädetään, että oikeusapua annetaan henkilön asumista tai oleskelua koskevista 1 momentin mukaisista edellytyksistä riippumatta, jos hänen asiaansa käsitellään Suomen tuomioistuimessa tai jos oikeusavun antamiseen on erityistä syytä. Tällainen syy voi olla esimerkiksi silloin, kun Suomessa oleskeleva henkilö tarvitsee tähän oleskeluunsa liittyvässä asiassa oikeudellisia neuvoja tai muuta oikeudellista apua (HE 132/1997 vp s. 38 ja HE 82/2001 vp s. 74). Lisäksi 2 momentissa viitataan kansainvälisluonteisten oikeudenkäyntien helpottamisesta tehtyyn Haagin yleissopimukseen. Sen mukaan oikeusapuna annetaan oikeudellista neuvontaa siinä sopimusvaltiossa, jossa henkilö oleskelee, jos hän on jonkin sopimusvaltion kansalainen tai hänellä on kotipaikka jossakin sopimusvaltiossa.

Selostettuihin 2 momentin täydentäviin säännöksiin nähden on oletettavasti vain vähän henkilöitä, jotka nyt ehdotettavan 1 momentin muutoksen johdosta olisivat oikeutettuja oikeusapuun Suomessa ilman että olisivat olleet sitä jo voimassa olevan lain mukaan.

Ehdotettavan 1 momentin muutoksen johdosta uusina tahoina oikeusapua voisivat Suomessa saada, direktiivissä säädetyissä tapauksissa, lähinnä sellaiset henkilöt, joilla on koti- tai asuinpaikka toisessa unionin jäsenvaltiossa tai ETA-maassa mutta joiden asiaa ei kuitenkaan käsitellä Suomen tuomioistuimessa eivätkä he myöskään oleskele täällä.

Näitä tilanteita on vain harvoja. Direktiivin 3 artiklan 2 kohdan ensimmäisen kohdan a alakohdan perusteella oikeusapuun rajat ylittävissä riita-asioissa kuuluu oikeudellinen neuvonta sovinnon saavuttamiseksi ennen oikeudenkäynnin vireillepanoa. Direktiivistä johtuva laajennus Suomessa oikeusapua saavaan henkilöpiiriin koskisivat lähinnä näitä tapauksia: henkilö asuu toisessa jäsenvaltiossa eikä myöskään oleskele Suomessa mutta tarvitsee neuvontaa sovinnon saavuttamiseksi ennen oikeudenkäynnin vireillepanoa.

3 §. *Oikeusavun taloudelliset edellytykset.* Pykälässä säädetään oikeusavun saamisen taloudellisista edellytyksistä. Hakijan taloudellista asemaa arvioidaan 1 momentin mukaisesti hänen ja hänen puolisonsa kuukausittaisen käyttövaran perusteella. Avun saaminen ja saajan omavastuuosuus määräytyvät lähemmin 2 momentissa viitatus oikeusavusta annetun valtioneuvoston asetuksen mukaan. Asia on selostettu yleisperustelujen 2.2.3. jaksossa oikeusavun edellytyksiä ja laajuutta tarkasteltaessa.

Järjestely on sopusoinnussa direktiivin kanssa, jonka 5 artiklan 3 kohdassa säädetään, että jäsenvaltiot voivat asettaa oikeusapua hakevan henkilön taloudelliseen tilanteeseen perustuvia rajoja, joiden ylittyessä hänen katsotaan kykenevän kokonaan tai osittain vastaamaan sen menettelyn kustannuksista, johon oikeusapua haetaan. Rajat asetetaan henkilön taloudelliseen tilanteeseen liittyvien objektiivisten tekijöiden perusteella.

Direktiivin 5 artiklan 4 kohdassa edellytetään kuitenkin, että jäsenvaltion 3 kohdan mukaisesti asettama raja ei saa estää oikeusavun hakijaa saamasta oikeusapua, jos hän näyttää toteen, että hän ei kykene vastaamaan menettelyn kustannuksista siksi, että elinkustannukset ovat erilaiset jäsenvaltiossa, jossa hänen koti- tai asuinpaikkansa on, ja siinä jäsenvaltiossa, jossa oikeudenkäynti pidetään. Säännöksellä tarkoitetaan estää se, että eri jäsenvaltioissa asuvat unionin kansalaiset joutuisivat eriarvoiseen tilanteeseen, vaikka heidän taloudellinen asemansa olisi heidän ostovoimaansa tai muuten laskettuihin käytettävissään tosiasiallisesti oleviin varoihin nähden sama.

Selostetun sääntelyn johdosta on tarpeen täydentää oikeusapulain mukaista oikeutta oikeusapuun niin, että hakija voi osoittaa, että käyttövaroistaan huolimatta hänellä on taloudellinen tarve oikeusapuun johtuen elinkustannusten eroista hänen koti- tai asuinpaikkavaltionsa ja Suomen välillä. Tästä otettaisiin säännös pykälään sen uudeksi *3 momentiksi*, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyisi 4 momentiksi.

Säännös koskisi lähinnä sellaista tilannetta, että henkilöllä on sellainen käyttövara, että jos hän asuisi Suomessa, hän ei saisi oikeusapua ollenkaan tai saisi sitä osakorvausta vastaan. Mutta hän esittää taloudellisesta tilanteestaan selvityksen, josta ilmenee, että hänen koti- tai asuinpaikkavaltiossaan vallitsevista elinkustannuksista johtuen hänen välttämättömät menonsa ovat niin suuret, että hänen tosiasiallinen käyttövaransa on vähäisempi kuin jos hän asuisi Suomessa. Tämän vuoksi hänellä on direktiivin perus-

teella oikeus saada oikeusapua väljemmin taloudellisin edellytyksin kuin Suomessa asuvalla henkilöllä, jolla on vastaava tulotaso.

Käytäntöön sovellettuna tämä merkitsee, että suuremmilla tuloilla henkilölle katsotaan jäävän vähäisempi tosiasiallinen käyttövara kuin se, joka asetuksella on Suomessa asuvia henkilöitä koskien säädetty. Hän voi siksi saada oikeusapua niin, että eri suuruisten osakorvausten porrastusasteikossa siirrytään suurempaa omavastuuosuutta merkitsevälle tasolle ja avun saamisen estävä tulokatto täyttyvät hänen kohdallaan vasta myöhemmin, korkeammilla rahamäärillä kuin Suomessa asuvilla henkilöillä, joilla on hänen kanssaan samansuuruiset tulot.

Etu voi siten merkitä ensinnä sitä, että oikeusavun omavastuuosuus jää vähäisemmäksi kuin vastaavia tuloja nauttivalla Suomessa asuvalla henkilöllä. Toiseksi tilanne voi olla se, että oikeusapua voi yleensäkin saada myös sellainen henkilö, jolle katsottaisiin jäävän niin suuri käyttövara, jos hän asuisi Suomessa, että hän ei saisi lainkaan oikeusapua.

Sääntely tulee sovellettavaksi verraten harvoin, sillä Suomessa elinkustannukset ovat kansainvälisessä vertailussa melko korkeat. Ei siten ole oletettavaa, että Suomessa esiintyisi runsaasti oikeusavun hakijoita, joiden kotimaassa elinkustannukset olisivat korkeammat kuin täällä.

Yleisperustelujen 4.3. jaksossa on otaksuttu, että direktiivin puheena olevan säännöksen soveltaminen toisissa jäsenvaltioissa hyödyttää sen sijaan sellaisia Suomessa asuvia henkilöitä, jotka tarvitsevat oikeusapua muualla unionin alueella, jäsenvaltiossa, jossa elinkustannukset ovat alhaisemmat kuin Suomessa ja tästä voisi johtua, että he eivät sikäläisten käyttövara-asteikkojen mukaan, ilman direktiivin soveltamista, saisikaan oikeusapua samassa määrin kuin Suomessa.

Selvityksenä, jolla hakija osoittaa elinkustannusten eroista johtuvan tarpeensa oikeusavun saamiseen, tulee esittää oikeusavusta annetun valtioneuvoston asetuksen 19 §:n mukainen kirjallinen selvitys. Säädöskohdassa viitataan asetuksen 8 §:ään, josta ilmenee, että tuloista ja menoista on esitettävä tositteet sekä tarvittava selvitys varoista ja veloista. Oikeusministeriö voi tarvittaessa ohjeistaa sitä, miten elinkustannusten korkeampi taso hakijan koti- tai asuinpaikkavaltiossa lähemmin todennetaan. Kansainvälisesti vertailukelpoiseen elinkustannusindeksitaulukkoon perustuva ohje oikeusaputoimistoille olisi ilmeisen havainnollinen menettelytapa.

Oikeusapuun Suomessa oikeutettu henkilöpiiri on edellä 2 §:n muutosehdotuksen yhteydessä rajattu niin, että oikeusapua annetaan samoin edellytyksin riippumatta siitä, onko oikeusapua hakevan henkilön koti- tai asuinpaikka unionin jäsenvaltiossa vai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa. Tuossa yhteydessä on todettu, että myös voimassa olevassa laissa EU- ja ETA-maita kohdellaan yhdenvertaisesti. Sama linjaus koskisi nyt ehdotettavaa elinkustannusten eroista johtuvaa avun laajennusmahdollisuutta.

Pykälän voimassa olevassa 3 momentissa säädetään, että oikeusapua ei anneta, jos hakijalla on kysymyksessä olevan asian kattava oikeusturvavakuutus. Säännös siirtyisi *4 momentiksi*. Tällainen järjestely sallitaan direktiivin 5 artiklan 5 kohdassa, jonka mukaan oikeusapua ei ole tarpeen myöntää hakijalle, jolla on kyseisessä tapauksessa tosi-

asiassa mahdollisuus turvautua muuhun järjestelyyn, joka kattaa menettelyn kustannukset.

Oikeusturvavakuutuksen tuottaman edun ensisijaisuus oikeusapuun nähden olisi noudatettavana direktiivin 5 artiklan 4 kohdan ja siihen perustuvan pykälän uuden 3 momentin säännöksen vaikuttamatta asiaan. Elinkustannusten erot asuinpaikkavaltion ja Suomen välillä eivät siten vaikuttaisi vakuutuksen huomioon ottamiseen oikeusavun edellytyksiä arvioitaessa.

Tarkasteltavan 4 momentin soveltaminen edellyttää, että hakija on tosiasiallisesti saanut vakuutusturvana edun, joka turvaa hänelle asianmukaisen oikeusavun. Tähän nähden hänellä ei ole tarvetta saada oikeusapua enää julkisena palveluna.

Samaa ratkaisua ilmentää direktiivin säännösten sijoittelu. Oikeusavun laajentamista elinkustannuserojen perusteella koskeva säännös edeltää säännöstä, jonka mukaan oikeusapua ei kuitenkaan tarvitse myöntää sikäli kuin muu järjestely kuten vakuutus kattaa menettelyn kustannukset. Vastaavasti oikeusapulain säännökset järjestettäisiin näin, ja elinkustannusten eroja koskeva säännös sijoitettaisiin siten ennen vakuutuksen ensisijaisuutta koskevaa 4 momenttia.

4 §. *Oikeusapuun kuuluvat etuudet.* Direktiivin 9 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetään oikeusavun jatkumisesta pantaessa täytäntöön tuomiota, joka on annettu oikeusavun saajan hyväksi. Oikeusapua on tarkoitus saada direktiivin nojalla, kunnes tuomio on tosiasiallisesti pantu täytäntöön. Oikeusapu jatkuu näin kattaen ensinnäkin kulut, jotka aiheutuvat tuomion täytäntöönpanosta jäsenvaltiossa, jossa oikeudenkäynti pidetään (1 kohta). Näitä kuluja edustaa Suomessa ulosottomaksu.

On huomattava, että verrattaessa direktiivin 9 ja 3 artiklan säännöksiä ilmenee, että täytäntöönpanovaiheessa direktiivin mukainen oikeusapu merkitsee lähinnä vapautusta tällaisista täytäntöönpanomenettelyn suoranaيسista kuluista kuten täytäntöönpanomaksuista viranomaisille. Oikeus avustajaan rajoittuu direktiivin mukaan vähimmillään itse oikeudenkäynnin vaiheeseen.

Myöskään Suomen oikeuden mukaan avustajan määräys, joka on annettu oikeudenkäyntiä varten, ei jatku sellaisenaan täytäntöönpanovaiheessa. Suomessa (Linna, Tuula – Leppänen, Tatu: Ulosottomenettely, s. 655) ja Ruotsissa (Prop. 2003/04:87 s. 31) on vakiintuneesti katsottu, että jos kuitenkin tarvittaisiin avustaja ulosottomenettelyn hakemista ja muuta ulosottoviranomaisen kanssa asiointia varten, hänet voi saada hakeamalla oikeusapua ja avustajan määräystä erikseen ulosottomenettelyä varten. Näin voitaisiin vastedeskin menetellä direktiivin vaikuttamatta asiaan.

Oikeusapulain 4 §:n 4 momentin viimeisessä virkkeessä rajoitetaan oikeusapuun kuuluva vapautus ulosottomaksusta koskemaan vain ensimmäistä ulosottokertaa silloin, kun ulosotto ei velallisen varattomuuden vuoksi tuota tällä ensimmäisellä kerralla tulosta. Säännös kuuluu direktiivin selostetun säännöksen vastaisena poistaa. Tällöin oikeusapu jatkuu tuottaen direktiivin edellyttämin tavoin vapautuksen ulosottomaksusta koko täytäntöönpanon ajan riippumatta siitä, mistä syystä täytäntöönpanoyrityksiä joudutaan toistamaan.

Ei ole perustetta eikä tarpeen rajoittaa etua koskemaan vain rajat ylittäviä asioita, vaan sama vapautus ulosoton kustannuksista tulee ulottaa koskemaan myös kokonaan kansallisissa asioissa annettujen ratkaisujen kaikkia toistuvia täytäntöönpanoyrityksiä.

Muunlainen järjestely johtaisi epäyhdenvertaisuuteen.

Valittu sääntelytapa ei myöskään aiheuta suuria kustannuksia, ottaen erityisesti huomioon, että ulosoton pääasiallinen kustannus on juuri ulosottomaksu, koska avustajan määräys ei jatku oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon.

Ulosoton keston takaraja varmistaa osaltaan myös, että oikeusapukin aikanaan päättyy, vaikka ulosotto jäisi tuloksettomaksi.

Oikeusavun saaja, joka on saanut oikeusapua siinä jäsenvaltiossa, jossa oikeudenkäynti pidetään, saa rajat ylittäen tapahtuvan täytäntöönpanon tilanteessa puolestaan sen jäsenvaltion lain mukaista oikeusapua, jossa tuomion tunnustamista tai täytäntöönpanoa haetaan (9 artiklan 2 kohta).

Artiklan 2 kohdasta johtuu siten, että on säädettävä, että oikeusapu jatkuu ilman eri hakemusta tai päätöstä myös silloin, kun Suomessa on pantavana täytäntöön toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa annettu tuomioistuimen ratkaisu asiassa, jonka käsittelyyn oli myönnetty oikeusapua direktiivin mukaisesti. Tästä otettaisiin säännös pykälän uudeksi 5 momentiksi. ETA-maat rinnastettaisiin jälleen unionin jäsenvaltioihin niin, että myös niissä myönnetty oikeusapu jatkuisi tuomion täytäntöönpanovaiheessa Suomessa.

Niin kuin ehdotetusta säännöksestä selvästi ilmeni, avun sisältönä olisi sovellettavan, tätä menettelyvaihetta koskevan Suomen oikeuden mukaan tässäkin yhteydessä lähinnä se, että täytäntöönpanoa Suomessa hakiessaan oikeusavun saaja vapautuisi suorittamasta ulosottomaksua.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Direktiivin mukaisia menettelytapoja edellä yleisperustelujen 2.2.4. jaksossa tarkasteltaessa on todettu, että useat aihepiirit edellyttävät komissiolle annettavaa ilmoitusta siitä, miten jokin direktiivin edellyttämä järjestely toteutetaan Suomessa. Näin Suomen on ilmoitettava komissiolle, mitkä viranomaiset ovat toimivaltaisia lähettämään ja vastaanottamaan oikeusapuhakemuksia rajat ylittäen (14 artiklan 1 ja 2 kohta).

On myös ilmoitettava, millä kielillä tehdyt oikeusapuhakemukset hyväksytään Suomessa (14 artiklan 3 kohta).

Asioissa omaksuttavia toimintatapoja on esitelty edellä yleisperustelujen viitatussa jaksossa.

Tarkastellut ilmoitukset on annettava ennen direktiivin voimaan saattamiselle asetetun määräajan päättymistä 30 päivänä marraskuuta 2004.

Oikeusapulain 23 §:n 3 momentissa on valtuutuslainsäädännön, jonka mukaan oikeusministeriön asetuksella voidaan säätää muun muassa oikeusapuhakemuksen tekemisestä ja si-

sällöstä ulkomailla käsiteltävässä asiassa. Tämän mukaisesti voidaan tarvittaessa antaa tarkempia säännöksiä direktiivin tarkoittamissa asioissa noudatettavasta menettelystä.

Tarkempia säännöksiä voi olla tarpeen antaa erityisesti direktiivin 13 artiklan 4 kohdan johdosta. Säädöskohdasta johtuu oikeusaputoimistoille velvollisuus avustaa hakijaa toiseen jäsenvaltioon toimitettavan oikeusapuhakemuksen esittämisessä. Siinä myös asetetaan määräaika näin vastaanotetun hakemuksen toimittamiselle toisessa jäsenvaltiossa käsiteltäväksi.

On kuitenkin huomattava, että komission toimenpitein laaditaan ja vahvistetaan yhdenmukainen hakemus- ja hakemusten välityslomake (direktiivin 16 ja 17 artikla). Neuvoston päätöksellä 2001/470/EY, tehty 28 päivänä toukokuuta 2001, siviili- ja kauppaoikeuden alan Euroopan oikeudellisen verkoston perustamisesta (EYVL L 174, s. 25) perustetun verkoston välityksellä voidaan ja aiotaankin tehokkaasti tiedottaa unionin kansalaisille menettelytavoista rajat ylittävässä oikeusapuasiassa (direktiivin 18 artikla). Säännöksiä ei siksi annettaisi välittömästi ennen kuin on selvinnyt, onko kansalliseen täydentävään sääntelyyn varsinaista tarvetta.

Yhteisön toimin tapahtuvan tiedottamisen lisäksi on tarpeen myös kansallisesti tiedottaa yleisölle rajat ylittävän oikeusapupalvelun sisällöstä ja hakemisesta noudatettavasta menettelystä. Asiasta huolehtisi oikeusministeriö.

3. Voimaantulo

Direktiivi on 21 artiklansa mukaan saatettava muilta kuin 3 artiklan 2 kohdan a alakohdan osalta valtionsisäisesti voimaan viimeistään 30 päivänä marraskuuta 2004. Esityksessä ehdotettavat muutokset perustuvat direktiivin tuossa määräajassa voimaan saatettiin säännöksiin. Tämän vuoksi laki tulisi vahvistaa tulemaan voimaan viimeistään tuona päivänä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki oikeusapulain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 5 päivänä huhtikuuta 2002 annetun oikeusapulain (257/2002) 2 §:n 1 momentti ja 4 §:n 4 momentti sekä

lisätään 3 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, ja 4 §:ään uusi 5 momentti,

seuraavasti:

2 §

Oikeusapuun oikeudet

Oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa tai koti- tai asuinpaikka toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa.

3 §

Oikeusavun taloudelliset edellytykset

Hakija voi saada oikeusapua käyttövarastaan johtuvien rajoitusten estämättä, jos hän osoittaa, että hän ei kykene vastaamaan asiansa käsittelyn edellyttämistä 4 §:n mukaisista kustannuksista johtuen elinkustannusten eroista Suomen ja sen Euroopan unionin jäsenvaltion tai Euroopan talousalueeseen kuuluvan valtion välillä, jossa hänellä on koti- tai asuinpaikka.

4 §

Oikeusapuun kuuluvat etuudet

Lisäksi oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa tuomion tai päätöksen täytäntöönpanosta valtiolle suoritettavia ulosottomaksuja ja etukäteen perittäviä kuluja. Kaikki välttämättömät täytäntöönpanokulut suoritetaan valtion varoista, jos niitä ei voida saada vastapuolelta perityiksi.

Toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa myönnetty oikeusapu tuottaa edellä 4 momentissa tarkoitetun vapautuksen ulosottomaksusta ja kuluista, jos tuomio on pantava täytäntöön Suomessa.

—————
Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20__ .

Laki

oikeusapulain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeusapulain (257/2002) 2 §:n 1 momentti ja 4 §:n 4 momentti sekä
lisätään 3 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, ja 4
§:ään uusi 5 momentti,
seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 luku

1 luku

Oikeusavun sisältö

Oikeusavun sisältö

2 §

2 §

Oikeusapuun oikeudet

Oikeusapuun oikeudet

Oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa, sekä Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen valtion kansalaiselle, joka työskentelee tai on työnhaussa Suomessa siten kuin työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta yhteisön alueella annettu neuvoston asetus (ETY) N:o 1612/68 ja Euroopan talousalueesta tehty sopimus edellyttävät.

Oikeusapua annetaan henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa tai koti- tai asuinpaikka toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa.

3 §

Oikeusavun taloudelliset edellytykset

Hakija voi saada oikeusapua käyttövarastaan johtuvien rajoitusten estämättä, jos hän osoittaa, että hän ei kykene vastaamaan asiansa käsittelyn edellyttämistä 4 §:n mukaisista kustannuksista johtuen elinkustannusten eroista Suomen ja sen Euroopan unionin jäsenvaltion tai Euroopan talousalueeseen kuuluvan valtion välillä, jossa hänellä on koti- tai asuinpaikka.

Oikeusapua ei anneta, jos hakijalla on lymyksessä olevan asian kattava oikeusturvavakuutus. Tuomioistuimessa käsiteltävänä olevassa asiassa oikeusapua voidaan kuitenkin myöntää siltä osin kuin kustannukset

Oikeusapua ei anneta, jos hakijalla on lymyksessä olevan asian kattava oikeusturvavakuutus. Tuomioistuimessa käsiteltävänä olevassa asiassa oikeusapua voidaan kuitenkin myöntää siltä osin kuin kustannukset

ylittävät vakuutusyhtiön korvausvelvollisuuden ylärajaksi vakuutus sopimuksessa määritellyn enimmäiskorvausmäärän, jos siihen on erityisiä syitä ottaen huomioon oikeusavun saajan oikeusturvan tarve ja asian laatu ja laajuus. Oikeusapupäätöksessä on asetettava enimmäistuntimäärä avustajalle korvattaville toimenpiteille. Jos hakija on taloudellisen asemansa perusteella oikeutettu oikeusapuun korvauksetta, oikeusapu voidaan kuitenkin myöntää myös vakuutuksen omavastuuosuuden kattamiseen.

ylittävät vakuutusyhtiön korvausvelvollisuuden ylärajaksi vakuutus sopimuksessa määritellyn enimmäiskorvausmäärän, jos siihen on erityisiä syitä ottaen huomioon oikeusavun saajan oikeusturvan tarve ja asian laatu ja laajuus. Oikeusapupäätöksessä on asetettava enimmäistuntimäärä avustajalle korvattaville toimenpiteille. Jos hakija on taloudellisen asemansa perusteella oikeutettu oikeusapuun korvauksetta, oikeusapu voidaan kuitenkin myöntää myös vakuutuksen omavastuuosuuden kattamiseen.

4 §

Oikeusapuun kuuluvat etuudet

—————
Lisäksi oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa tuomion tai päätöksen täytäntöönpanosta valtiolle suoritettavia ulosottomaksuja ja etukäteen perittäviä kuluja. Kaikki välttämättömät täytäntöönpanokulut suoritetaan valtion varoista, jos niitä ei voida saada vastapuolelta perityiksi. *Tässä momentissa säädetty ei kuitenkaan koske uudistettua ulosottomenettelyä siltä osin kuin aikaisempi ulosottoyrittäminen on rauennut velallisen varattomuuden vuoksi.*

—————
Lisäksi oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa tuomion tai päätöksen täytäntöönpanosta valtiolle suoritettavia ulosottomaksuja ja etukäteen perittäviä kuluja. Kaikki välttämättömät täytäntöönpanokulut suoritetaan valtion varoista, jos niitä ei voida saada vastapuolelta perityiksi.

Toisessa Euroopan unionin jäsenvaltiossa tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa myönnetty oikeusapu tuottaa edellä 4 momentissa tarkoitetun vapautuksen ulosottomaksusta ja kuluista, jos tuomio on pantava täytäntöön Suomessa.

—————
Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .
—————

Lag om ändring av rättshjälpslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i rättshjälpslagen av den 5 april 2002 (257/2002) 2 § 1 mom. och 4 § 4 mom. samt *fogas* till 3 § ett nytt 3 mom., varvid det nuvarande 3 mom. blir 4 mom., och till 4 § ett nytt 5 mom. som följer:

2 §

Vem som har rätt till rättshjälp

Rättshjälp beviljas personer med hemkommun i Finland samt personer som har hemvist eller är bosatta i någon annan av Europeiska unionens medlemsstater eller i en stat som hör till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet.

3 §

De ekonomiska förutsättningarna för rättshjälp

En sökande kan beviljas rättshjälp utan hinder av de begränsningar som följer av de disponibla medlen, om sökanden visar att han eller hon på grund av skillnader i levnadskostnaderna mellan Finland och den medlemsstat i Europeiska unionen eller den stat inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet i vilken sökanden har hemvist eller är bosatt inte kan svara för sådana kostnader för behandlingen av saken som avses i 4 §.

4 §

Förmåner som ingår i rättshjälp

Beviljandet av rättshjälp befriar dessutom mottagaren av förmånen från skyldigheten att betala sådana utsökningsavgifter som föranleds av verkställigheten av domen eller beslutet och som skall betalas till staten samt kostnader som skall tas ut i förskott. Alla nödvändiga verkställighetskostnader betalas av statens medel, om de inte kan drivas in hos motparten.

Rättshjälp som har beviljats i någon annan av Europeiska unionens medlemsstater eller i en stat som hör till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet medför i 4 mom. avsedd befrielse från utsökningsavgifter och kostnader, om domen skall verkställas i Finland.

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

OIKEUSAPUDIREKTIIVI

VASTAAVUUSTAULUKKO

DIREKTIIVIN SÄÄNNÖS	KANSALLINEN SÄÄNNÖS
1 artikla	oikeusapulain (257/2002) 1 §
2 artikla	oikeusapulain 2 §:n ehdotettu 1 momentti
3 artiklan 1 kohta	oikeusapulain 1 §:n 1 momentti ja 2 §:n 3 momentti
3 artiklan 2 kohdan ensimmäinen kohta	oikeusapulain 1 §:n 2 momentti
3 artiklan 2 kohdan toinen kohta	ei ole (oikeusapu ei kata vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausta)
3 artiklan 3 kohta	oikeusapulain 6 §:n 2 momentin 1 kohta
3 artiklan 4 kohta	oikeusapulain 3 §:n 2 momentti
3 artiklan 5 kohta	oikeusapulain 16 §
4 artikla	oikeusapulain 2 §:n ehdotettu 1 momentti
5 artiklan 1 kohta	oikeusapulain 1 §:n 1 momentti
5 artiklan 2 kohta	oikeusapulain 3 §:n 1 momentti
5 artiklan 3 kohta	oikeusapulain 3 §:n 2 momentti oikeusavusta annetun valtioneuvoston asetuksen (388/2002, ”oikeusapuasetus”) 1 – 17 §
5 artiklan 4 kohta	oikeusapulain 3 §:n ehdotettu 3 momentti
5 artiklan 5 kohta	oikeusapulain 3 §:n ehdotettu 4 momentti
6 artiklan 1 kohta	oikeusapulain 7 §
6 artiklan 2 kohta	oikeusapulain 16 §
6 artiklan 3 kohta	oikeusapulain 7 § ja 2 §:n 3 momentti
7 artiklan a ja b alakohta	oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohta
7 artiklan c alakohta	oikeusapulain 4 §:n 3 momentti
8 artiklan a alakohta	oikeusapulain 23 §:n 1 momentti
8 artiklan b alakohta	oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohta
9 artiklan 1 kohta	oikeusapulain 4 §:n ehdotettu 4 momentti
9 artiklan 2 kohta	oikeusapulain 4 §:n ehdotettu 5 momentti
9 artiklan 3 kohta	oikeusapulain 13 §:n 1 momentti
9 artiklan 4 kohta	oikeusapulain 16 §
10 artikla	oikeusapulain 1 §
11 artikla	oikeusapulain 1 §
12 artikla	oikeusapulain 11 §
13 artiklan 1 kohta	oikeusapulain 10 §
13 artiklan 2 ja 3 kohta	valtioneuvoston erillinen ilmoitus
13 artiklan 4 kohdan ensimmäinen kohta	hallintolain (434/2003) 8 ja 31 §
13 artiklan 4 kohdan toinen kohta	oikeusapulain 23 §:n 3 momentin nojalla annettava asetuksen säännös / oikeusministeriön määräys
13 artiklan 5 kohta	ei tarvita
13 artiklan 6 kohta	oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohta
14 artikla	valtioneuvoston erillinen ilmoitus

15 artiklan 1 kohta	hallintolain 23 §
15 artiklan 2 kohta	hallintolain 45 §:n 1 momentti ja 2 momentin 4 kohta
15 artiklan 3 kohta	oikeusapulain 11 §:n 2 momentti, 24 § ja 25 §
15 artiklan 4 kohta	ei tarvita
16 – 23 artikla	ei tarvita